

Förvaltningen för Kulturutveckling
Västra Götalandsregionen
2021-06-10

Skolbiblioteksverksamhet i Västra Götalandsregionen

Kartläggning och förutsättningar för samarbete
och stöd i skolbibliotekens utveckling

Innehåll

Sammanfattning	4
Bakgrund	6
Uppdragsbeskrivning	6
Skolbiblioteksutredningen SOU 2021:3	6
Förslag till ändring i bibliotekslagen	7
Frågeställningar.....	7
Metod	8
Skolbiblioteksverksamhet nationellt	9
Centrala frågor för den nationella skolbiblioteksverksamheten	10
Statistik från Kungliga biblioteket	10
Skolbiblioteksverksamhet regionalt	11
Skolbiblioteket i den regionala biblioteksplanen	11
Skolbiblioteksverksamheten - från Regionbiblioteket, till Kultur i Väst, till Förvaltningen för kulturutveckling	12
Förvaltningen för kulturutveckling och skolbiblioteken idag.....	12
Skolbiblioteksverksamhet i Västra Götalands kommuner	13
Sammanfattning och analys av kommunernas svar	14
Avslutande diskussion och analys.....	16
Lagändringarnas betydelse.....	16
Läget i kommunerna	17
Skolbibliotekssamordning – en viktig komponent.....	18
Förutsättningar för regionala insatser	18
Identifierade behov	19
Förslag på tre nivåer.....	20
Referenser	22
Statistik.....	22
Litteratur, rapporter	23
Bilagor.....	24

Bilaga 1 – Kartläggning av skolbiblioteksverksamhet i kommunerna i Västra Götalandsregionen	24
Bilaga 2 - Sammanställning av skolbiblioteksverksamheten i några regionala biblioteksplaner	36
Bilaga 3 - Regional skolbiblioteksverksamhet i andra regioner	39

Sammanfattning

- I den här rapporten redovisas en kartläggning av skolbiblioteksverksamheten så som den ser ut i Västra Götaland, bland annat utifrån ett antal frågeställningar som ställts till skolornas huvudmän. Kartläggningen ger både en generell bild av hur det ser ut, samt exempel på hur skolbiblioteksverksamhet bedrivs.
- Syftet med kartläggningen är att utröna vilka förutsättningar Förvaltningen för kulturutveckling har för ett eventuellt fördjupat samarbete med kommunerna om skolbibliotekens roll och utveckling. I detta tas föreslagna lagändringar i den nationella skolbiblioteksutredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning SOU 2021:3* i beaktan.
- I skolbiblioteksutredningen föreslås en lång rad åtgärder för att stärka skolbiblioteken samt öka tillgången till utbildade bibliotekarier. Framför allt är det kommunerna som kommer att ansvara för att de reviderade lagarna följs. Utredningen föreslår vidare att regionerna ska främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet även för skolbibliotek *när det är lämpligt*.
- Intervjuer har gjorts med ett antal skolchefer, skolbibliotekssamordnare, skolbibliotekarier och andra personer som arbetar med skolbiblioteksfrågan i kommunerna, men även aktörer från kommunalförbunden, utbildningsanordnare samt regionala bibliotekskonsulenter och utvecklingsledare. Medarbetare i den egna förvaltningen har också bidragit med sin kunskap och sina perspektiv.
- Kartläggningen visar att skolbiblioteksverksamheten i Västra Götaland ser väldigt ojämlig ut, vad gäller de flesta aspekterna som har undersökts. Ojämligheten syns i den stora skillnaden på tillgång till skolbibliotek, omfattning av bemanning samt antal fackutbildade skolbibliotekarier. Detta stämmer överens med den generella bilden av skolbiblioteksverksamhet nationellt.
- Kommunerna har insikt i att det är skolförvaltningarna och skolans huvudmän som bär ansvaret för skolbiblioteksverksamheten, men kunskapen om dess innebörd är till synes ofta låg. Medvetandegraden behöver höjas för att få till en förändring.
- I rapporten ges olika exempel på hur den regionala biblioteksverksamheten skulle kunna samverka med, eller stödja skolbiblioteken/kommunerna, utifrån nivå på uppdraget och rådande förutsättningar.
- Möjliga insatser för den regionala biblioteksverksamheten gällande samverkan och stöd handlar främst om kompetens- och metodutveckling samt nätverksarbete, både gentemot skolbibliotekspersonal, lärare och skolläda. Detta är områden där förvaltningen redan besitter stor kunskap och erfarenhet och där det finns upparbetade samarbetspartners.

- Beroende på vilka resurser som finns inom förvaltningen kan man tänka sig olika nivåer av insatser.
- Det är av stor vikt att de regionala insatserna blir kompletterande och inte kompensatoriska.

Bakgrund

Uppdragsbeskrivning

Att med utgångspunkt i *Komplettering till överenskommelse mellan kulturnämnden och styrelsen för kulturutveckling 2021 med separata insatser* göra en kartläggning av Förvaltningen för kulturutvecklings förutsättningar för ett fördjupat samarbete med kommunerna om skolbibliotekens roll och utveckling.

Att ta i beaktande/att förhålla sig till:
föreslagna lagändringar (SOU 2021:3)

Kartläggning

- a) en beskrivning av hur skolbiblioteken i de 49 kommunerna organiseras och bemannas samt vilka behov personalen har av samarbete, kompetensutveckling och annat stöd på regional nivå.

- b) en beskrivning av vilken möjlighet den regionala biblioteksverksamheten har att samverka med skolbiblioteken/kommunerna, vilket stöd som kan erbjudas, samt vilka arbetsformer som är möjliga.

Skolbiblioteksutredningen SOU 2021:3

Enligt 36 § i skollagen (2010:800) ska elever ha tillgång till skolbibliotek. Men i dagsläget är tillgången till och kvaliteten på skolbibliotek långt ifrån likvärdig runtom i landet. Enligt Läsdelegationen (SOU 2018:57) kan detta delvis bero på att det saknas en fastställd definition av vad skolbiblioteksverksamheten ska innebära. Läsdelegationens förslag att utreda frågan godtogs av regeringen och en utredning tillsattes 2019, med syfte att ge förslag på hur skolbiblioteken kan stärkas och hur likvärdigheten kan öka.

I uppdraget ingick även bland annat att kartlägga hur samverkan mellan skolbibliotek, folkbibliotek och den regionala biblioteksverksamheten ser ut och vid behov lämna förslag på hur denna samverkan kan utvecklas och stärkas.

Utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning* presenterades för utbildningsminister Anna Ekström av utredningens ledare Gustav Fridolin i januari 2021.

Utredningen föreslår bland annat att:

- Skollagen ska definiera att skolbibliotek ska vara en gemensam och ordnad resurs med ett utbud av digitala och analoga medier som ska präglas av allsidighet och kvalitet och ställas till elevernas och lärarnas förfogande. Skolbibliotekets syfte ska vara att främja elevernas läsande och medie- och informationskunnighet.

- Det ska framgå av skollagen att skolbibliotek ska vara bemannade. Huvudmannen ska sträva efter att i första hand anställa personal som har en examen inom biblioteks- och informationsvetenskap.

•Det ska tydliggöras i läroplanerna att rektor ska ansvara för att samarbetsformer utvecklas mellan skolbibliotekarier och lärare.

•Skolbiblioteket i första hand ska finnas på den egna skolenheten. Om det finns särskilda skäl kan skolbiblioteksverksamheten i stället organiseras genom att skolan samverkar med ett folkbibliotek eller med ett skolbibliotek på en annan skolenhet. Det gäller om biblioteket ligger i skolans direkta närhet eller om skolan har få elever.

Förslag till ändring i bibliotekslagen

I skolbiblioteksutredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning, SOU 2021:3*¹, hädanefter kallad skolbiblioteksutredningen, finns ett förslag till ändring av bibliotekslagen som får betydelse för den regionala biblioteksverksamheten.

Så här lyder den nuvarande lydelsen i bibliotekslagens 11 §, med det föreslagna tillägget i fetstil²:

Varje region och de kommuner som inte ingår i en region ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek, **och när det är lämpligt de skolbibliotek** som är verksamma i länet.

Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2023.

Frågeställningar

Kommunal nivå

- Antal skolor med skolbibliotek
- Antal skolor utan skolbibliotek
- Antal fackutbildade skolbibliotekarier – var?
- Antal lärarbibliotekarier – var?
- Antal skolbibliotekssamordnare?
- Vilka nätverk för skolbibliotekarier finns, vilka ingår i dessa?
- Vilka har avtal mellan skolor och bibliotek/utbildningsförvaltningar och kulturförvaltningar?
- Kommunalförbundens roll för skolbiblioteken– vilken är den?
- Hur deltar skolbibliotekarier/lärarbibliotekarier i fortbildning idag?
- Vilka organisationer/aktörer arbetar idag med kompetensutveckling för skolbibliotekarier i Västra Götalands kommuner (exempelvis Mediepoolen, Film pedagogerna etc.)?

Regional nivå

- Hur gör andra regionala biblioteksverksamheter i Sverige gällande skolbibliotek?
- Hur ser de regionala uppdragen om skolbibliotek ut?
- Hur ser möjligheterna ut för Förvaltningen för kulturutveckling att stödja skolbiblioteken idag?

¹ Skolbibliotek för bildning och utbildning – delbetänkande av utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel SOU 2021:3

² Ibid s. 26

- Vad skulle krävas om uppdraget skulle utökas och bibliotekslagen ändras enligt den föreslagna lydelsen i skolbiblioteksutredningen? ”*Varje region och de kommuner som inte ingår i en region ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek, och när det är lämpligt de skolbibliotek som är verksamma i länet.*”

Metod

Kartläggningen är gjord med såväl kvalitativa som kvantitativa metoder. Undersökningen har tagit avstamp i relevant litteratur samt aktuella rapporter och statistik. Fördjupning har gjorts genom kontakter och samtal med olika aktörer i kommun och region.

Litteratur

Framför allt har utgångsläget varit att utgå ifrån skolbiblioteksutredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning*³, där det formulerats 20 förslag på hur man ska stärka skolbiblioteken nationellt. Övrig litteratur, forskningsrapporter och artiklar anges i litteraturlistan i denna rapport.

Statistik

För insamling av statistik användes Skolverkets statistik, Kungliga bibliotekets (KB) statistik, Regionfakta, Kommunfakta, gymnasium.se, ekonomifakta.se.

Insamling av uppgifter

Insamling av uppgifter från regionens 49 kommuner och av fristående skolor där inte kommunen är huvudman har gjorts, i första hand via ett frågeformulär och ibland genom fördjupade intervjuer. Intervjuerna har gjorts med skolledare, skolbibliotekssamordnare och bibliotekspersonal i kommunerna, men även med andra personer som arbetar med skolbibliotek på olika sätt i regionen.

Frågor till kommunerna

Med utgångsläge i frågeställningen om hur regionen skulle kunna vara ett stöd för kommunernas skolbiblioteksutveckling framledes, formulerades ett antal frågor med relevans och som skulle kunna ge en samlad bild av läget och behoven. För att under en relativt kort insamlingsperiod få så många svar som möjligt från regionens 49 kommuner gjordes utskick per mejl. I de fall det var möjligt att få fram uppgifter gick mejlet till chef, processledare, skolbiblioteksansvarig eller liknande i kommunens skolförvaltning, annars direkt till kommunens servicebrevlåda. Frågorna skickades inte ut i första mejlet, utan det gjordes först när kontakt med ansvarig person hade knutits. Utifrån de svar som kom in gjordes en bedömning av hur intressant en fördjupad intervju kunde vara för att få veta mer om delar av skolbiblioteksverksamheten.

Avgränsningar

I kartläggningen redovisas exempelvis inte skolbibliotekens kostnad för fysiska medier per elev. Det är inte ovanligt att kostnaderna samredovisas av folkbiblioteket, då det handlar om integrerade bibliotek, vilket gör att det är svårt att komma åt siffrorna. Att komma åt dessa siffror skulle kräva en djupare utredning och ansågs heller inte vara relevant för

³ Skolbibliotek för bildning och utbildning – delbetänkande av utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel SOU 2021:3

undersökningen. Att samla in uppgifter på detaljnivå angående vilka exakta skolbibliotek som har eller inte har skolbibliotek ansågs även det bli en alltför omfattande undersökning, utan målsättningen blev att få en generell bild.

Intervjuer

Totalt gjordes ett 20-tal intervjuer. En del svarade utförligt samt bifogade sina eventuella skolbiblioteksplaner, verksamhetsplaner och avtal. En kommun arbetade samtidigt med en egen skolbiblioteksundersökning som hann bli färdig under kartläggningsperioden.

Genomgång av regionala biblioteksplaner

En genomgång av alla regionala biblioteksplaner gjordes, för att få en bild av om, och i så fall hur, regionerna arbetar med skolbiblioteksutveckling.

Frågor till regionala bibliotekskonsulenter

Alla regionala barnbibliotekskonsulenter/utvecklingsledare fick frågor om hur de i nuläget eventuellt stöder skolbiblioteksverksamheten eller har formaliserade uppdrag på skolbiblioteksområdet. Ett fåtal återkom med utförliga svar och intervjuer gjordes i ett par fall. Utebliven återkoppling tyder på att det inte finns några svar att ge, då det i de regionala biblioteksplanerna sällan uttrycks att det finns ett uppdrag mot skolbiblioteken. Det finns ändå en del som uttrycker önskan om och ambitioner att inkludera skolbiblioteken mer och framför allt uttrycks att det är en fråga som verkligen ställs på sin spets nu, i och med skolbiblioteksutredningen och formuleringen i förslaget till ändring i bibliotekslagen, där regionernas roll i någon mån vidgas⁴.

Frågor till andra aktörer

Intervjuer gjordes även med organisationer verksamma i Västra Götaland med skolbibliotekarier som målgrupp för kompetensutveckling och nätverk: Mediapoolen och Filmpedagogerna. Alla kommunalförbund kontaktades och två intervjuer gjordes. Kontakt knöts med Högskolan i Borås och intervjuer gjordes med en adjunkt och en kursansvarig för bibliotekarieprogrammet, båda med särskilda kunskaper i skolbiblioteksfrågor. Dessutom hölls samtal med medarbetare inom förvaltningen som varit delaktiga i skolbiblioteksverksamhet på olika sätt.

Remissvar

Några remissvar på Skolbiblioteksutredningen SOU 2021:3 hann publiceras på regeringens sida under undersökningsperioden och instanserna ställer sig generellt positiva till förslagen, med några förslag till justeringar. De remissvar som tagits del av kommer från FRB, Föreningen för regional biblioteksverksamhet, SKR, Sveriges kommuner och regioner, Svensk Biblioteksforening samt Förvaltningen för kulturutveckling VGR.

Skolbiblioteksverksamhet nationellt

För att kunna se hur ett regionalt stöd till skolbiblioteken skulle kunna utformas är det bra att ha ett nationellt perspektiv att ta avstamp i, samt stöd i relevant forskning och statistik.

⁴ Skolbibliotek för bildning och utbildning – delbetänkande av utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel SOU 2021:3, s. 25–26

Centrala frågor för den nationella skolbiblioteksverksamheten

Skolbibliotek har de senaste åren blivit föremål för diskussioner och skolbiblioteksfrågan har hamnat under lupp. Den samtida forskning som gjorts på området sammanfattas i Gärdéns *Skolbibliotekets roll för elevers lärande – en forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015*⁵, vilken gjordes på uppdrag av Kungliga biblioteket med syfte att komma åt skolbibliotekens utvecklingsbehov, i samband med framtagandet av en nationell biblioteksstrategi. Kunskapsöversikten ringar in några centrala frågor gällande skolbiblioteksverksamheten i Sverige. Det handlar om vikten av samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier, betydelsen av läsfrämjande, betydelsen av informationskompetens, betydelsen av stöd från skolledning, problematiken kring okunskap om skolbibliotek samt hur bristande utbildning hos de som arbetar i skolbiblioteket påverkar kvaliteten. Gärdén konstaterar att forskningen visar att väl utvecklad skolbiblioteksverksamhet kan ha stor betydelse för elevers lärande.

Skolinspektionen genomförde 2018 en kvalitetsgranskning om, och hur, skolor använder skolbiblioteket⁶. Det konstaterades att kompetensen kring hur skolbibliotek som pedagogisk resurs kan stödja elevernas lärande generellt behöver höjas.

Man såg bland annat att skolbibliotekens verksamhet behöver utvecklas utifrån elevers behov. Förutsättningar för samverkan mellan lärare och skolbibliotekarier behöver stärkas och medvetenhet om varandras uppdrag och kompetens behöver öka. Vidare konstaterades att rektorer behöver ta ett större ansvar för hur skolbiblioteken ska kunna vara en integrerad del av skolans arbete, skapa förutsättningar för samverkan och synliggöra skolbiblioteket. Skolbiblioteket som en del i det systematiska kvalitetsarbetet, ökat fokus på elevers digitala kompetens och ett fördjupat värdegrundsarbete, var andra delar som granskningen såg behov av att stärka och förtydliga.

Statistik från Kungliga biblioteket

Kungliga biblioteket rapporterar årligen statistik om offentligt finansierade bibliotek. KB:s biblioteksstatistik är problematisk på så vis att den endast inkluderar skolbibliotek med minst 50% bemanning. Det är dessutom ett stort bortfall av skolbibliotek i statistiken, ofta p.g.a. uteblivna svar. Nästan alla parametrar saknar en stor del inkomna svar, vilket gör att statistiken får ses som en fingervisning.

2020 års statistik från KB visar att skolbibliotek både tillkommit och utgått. Den vanligaste anledningen till att skolbibliotek utgår är att bemanningsgraden sänkts på grund av ekonomiska skäl. Hela 40 skolbibliotek i riket meddelade sänkt bemanning och föll därmed ur statistiken. Skolbiblioteket i sig kan alltså finnas kvar, men med minskad bemanning, p.g.a. att statistiken endast inkluderar skolbibliotek med minst 50 % bemanning. Skolorna uttrycker att den sänkta bemanningen ofta beror på svårigheter att rekrytera personal.

⁵ Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015*. Nationell biblioteksstrategi, Stockholm: Kungliga biblioteket.

⁶ Skolverket (2018) *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*.

2020 delade minst 534 000 elever på 881 bemannade (minst 50%) enskilda skolbibliotek. Utöver det fick 126 000 elever sin biblioteksservice från 395 integrerade skolbibliotek. Sammantaget visar detta att ca 45 % av landets elever har tillgång till halvtidsbemannade skolbibliotek.⁷

Det nationella medelvärdet i antal kronor per elev som går till fysiska medier är 90 kronor (en minskning från 101 kronor sedan 2015). Antal årsverken per 100 elever är 0,17.⁸

Det finns förvisso skolbiblioteksbehandling som KB:S statistik inte visar, men KB konstaterar i sin rapport att skolbiblioteksbehandling i landet inte utvecklas nämnvärt. Olika kommuner löser bemanningen på sina skolbibliotek med personal från folkbiblioteken, eller genom ”skolbibliotekariepooler” som tar hand om flera skolbibliotek samtidigt. Ibland leder det till att alla skolbibliotek i de kommunala skolorna har bemanning, men det är bara de större skolbiblioteken som personalen räcker till för att de ska vara halvtidsbemannade.

Det är inte ovanligt att biblioteksanställda arbetar ensam på skolbibliotek som ger service till 1000 elever eller fler. Det är inte heller ovanligt att en person är anställd att ta hand om flera skolbibliotek i kommunen. Personen lägger hälften av sin tid på den skola som har många elever och mindre tid, kanske bara någon timme i veckan på övriga.

Även om det är svårt att mäta besök på skolbiblioteken, så uppskattar KB en minskning av besök till en sjättedel.

Skolbiblioteksverksamhet regionalt

Vid en genomgång av alla 21 regionala biblioteksplaner är det tydligt att de allra flesta inte ger något formaliserat stöd åt skolbibliotek, med några undantag. En sammanställning av detta ges i bilaga 3.

Trots att det inte finns något formaliserat uppdrag gentemot skolbibliotek är det ändå några regioner som stöder skolbiblioteken på olika sätt och i olika omfattning. Bland dem kan nämnas Stockholm, Uppsala, Gotland, Jönköping, Blekinge och Kronoberg. I den här undersökningen undersöks särskilt arbetssätten i två regioner - Halland och Östergötland. Där har konsulenterna/utvecklingsledarna i uppdrag att på en del av sin tjänst arbeta med skolbiblioteksutveckling.

Skolbiblioteket i den regionala biblioteksplanen

I Västra Götalandsregionens biblioteksplan, vilken är en del av den regionala kulturplanen⁹, framgår att det uppdraget för den regionala kulturförvaltningen handlar om att främja verksamhetsutveckling gällande *folkbiblioteken* i regionen (Bibliotekslagen 11§). Men det framgår även att man under planperioden (2020–2023) ska arbeta för ökad

⁷ Kungliga biblioteket. (2020) Rapporten Bibliotek 2020. s 6.

⁸ ibid s. 11.

⁹ Kulturstrategi Västra Götaland – och regional kulturplan 2020 – 2023 www.vgregion.se/kultur

samverkan och erfarenhetsutbyte mellan olika bibliotekstyper, där t.ex. skolbibliotek nämns.

Den regionala biblioteksverksamheten ska arbeta nära kommunerna för att ge stöd utifrån lokala utvecklingsbehov. Fortbildning och kompetensutveckling, stöd och förmedling, verksamhets- och metodutveckling ingår i uppdraget.

Skolbiblioteksverksamheten - från Regionbiblioteket, till Kultur i Väst, till Förvaltningen för kulturutveckling

I Västra Götalandsregionen är det Förvaltningen för kulturutveckling som ansvarar för den regionala biblioteksverksamheten. I förvaltningen arbetar ett par av konsulenterna med fokus på barn och unga och biblioteksutveckling, men tolkningen av uppdraget som bland annat tar sin utgångspunkt i bibliotekslagen omfattar inte skolbiblioteksutveckling i någon större omfattning. Det betyder inte att skolbiblioteken är osynliga i verksamheten. Idag är skolbibliotekarier välkomna på regionens arrangemang och större utbildningsinsatser särskilt riktade mot skolbibliotek har gjorts i samverkan med andra aktörer.

För ett tiotal år sedan, i dåvarande *Regionbiblioteket*, hade en bibliotekskonsulent ett uppdrag med inriktning skolbiblioteksutveckling. När personen som innehade tjänsten slutade, sågs tjänsten över och innehållet förändrades. Skolbiblioteksfrågan fick ta ett steg tillbaka och efter omorganisering och sjösättning av *Kultur i Väst* skedde ytterligare en förskjutning från skolbiblioteksfrågor, bland annat till följd av en ändring i bibliotekslagen 2014 där det uttryckliga kravet på samverkan mellan dåvarande länsbibliotek och skolbibliotek togs bort och där skolbiblioteken inte längre angavs som målgrupp.

I undersökningen är det ett flertal personer som tar upp hur viktigt det tidigare regionala stödet var och som saknar det i den nuvarande regionala biblioteksverksamheten.

Förvaltningen för kulturutveckling och skolbiblioteken idag

Idag erbjuds, som nämnts, redan skolbibliotekarier att delta i Förvaltningen för kulturutvecklings kompetensutvecklingsinsatser och andra arrangemang. Det görs inga särskilda satsningar för att nå målgruppen, då tolkningen av förvaltningens uppdrag inte omfattar skolbiblioteksutveckling. Ett visst deltagande från gruppen märks, men det är en bråkdel sett till antalet skolbiblioteksanställda i hela regionen och det kan delvis bero på att det inte finns några befintliga nätverk där man kan nå ut.

I undersökningen framgår att det verkar finnas en utbredd kännedom om regionens kompetensutvecklingsinsatser, framför allt inom områden som handlar om läsfrämjande. En del brukar delta, men avståndet kan vara ett hinder, liksom kostnader och allt anses inte vara relevant ur ett skolbiblioteksperspektiv.

2018 gjorde dåvarande Kultur i Väst en särskild satsning för skolbibliotekarier, i samverkan med Mediapoolen. *Skolbibliotek och läslust – ett fortbildningsprogram för skolbibliotekarier*, hade läslust i fokus och fortbildningen bestod av fem halvdagar utspridda över ett år. Denna omnämns av några av de intervjuade. Cirka 30 skolbibliotekarier deltog.

Förvaltningen för kulturutveckling driver den digitala resursen Barnens bibliotek, som riktar sig till hela landet. Nu mera ingår även bibliotekarier från hela landet i referensgruppen. Det finns alltså inte ett särskilt uppdrag endast mot regionens bibliotek

eller bibliotekarier. Skolbibliotekarier anses vara en målgrupp men det görs inte riktade insatser mot gruppen. Dock har man identifierat skolbibliotekarier som en målgrupp man gärna har ett närmare och tydligare samarbete med och framledes bör även MIK-frågor beaktas, bredvid det som handlar om läsfrämjande.

Skolbiblioteksverksamhet i Västra Götalands kommuner

Hela undersökningen presenteras i bilaga 2.

Det finns 49 kommuner och 1 735 879 invånare i Västra Götalandsregionen.

Antal grundskolor

Det går 199 944 elever i grundskolan, inklusive förskoleklass i Västra Götaland, enligt Skolverket. Dessa fördelas på 829 grundskolor.

Antal gymnasieskolor

I Västra Götaland går 58 382 elever i gymnasieskolan. Det finns 235 gymnasieskolor i regionen enligt Skolverket (2020/21), 170 kommunala och 65 enskilda. Men då är många gymnasieskolor uppdelade i flera enheter, trots att de ligger på samma adress. Skolverket redovisar endast statistik på skolenheter, så en gymnasieskola kan räknas som fem, även om de ligger på samma plats. Statistik kopplat till skolans adress finns inte heller i kommunfaktabasen Kolada, då de enligt uppgift hämtar sina uppgifter från Skolverket. Bedömningen är, att det i skolbibliotekskartläggningen blir av större relevans att räkna skolorna utifrån deras geografiska läge.

Vid en sökning på alla gymnasieskolor i regionen på sajten gymnasium.se, visar sig 133 skolor om man utesluter internationella utbytesprogram och de är då inte uppdelade i enheter. För relevansen i den här undersökningen är utgångspunkten därmed att det finns 133 gymnasieskolor och inte 235. Om man skulle använda den senare siffran, skulle det ge ett annat resultat.

Fristående skolor

Att skolbiblioteksverksamheten skiljer sig åt mellan kommunala och fristående skolor visar sig i Skolverkets rapport Attityder till skolan (2018) där det framkommer att elever i fristående skolor är betydligt mindre nöjda med skolbiblioteket än elever i kommunala skolor. Det samma gäller lärarna.

I skolbiblioteksutredningen föreslås att kommunen ska dela ut bidrag för skolbibliotekssatsningen till de fristående skolorna, i samma omfattning som de kommunala. Dessutom ska skolbibliotek ingå i den granskning som görs av Skolinspektionen inför uppstarten av en ny fristående skola.

Skolbiblioteksutredningen föreslår vidare att varje skolhuvudman ska anta skolbiblioteksplaner för sin skolbiblioteksverksamhet. I dag har bara kommuner och regioner krav på sådana planer. Det innebär att samma krav ställs på offentliga och enskilda huvudmän. Idag gäller exempelvis samma regler om *tillgång* till skolbibliotek för både offentliga och fristående skolor och därför anses det även lämpligt att samma regler ska gälla även för biblioteksplaner.

Därmed kan det konstateras att förändringarna efter att lagförslagen har godkänts innebär stora förändringar för många av de enskilda skolorna, gällande skolbiblioteksverksamheten, inte minst i Västra Götaland.

Skolbibliotek med 50% bemanningsgrad

I den nationella biblioteksstatistiken som sammanställs årligen av Kungliga biblioteket, har VGR redovisat 102 skolbibliotek med bemanningsgrad på minst 50%. Detta är en ökning med 5 skolbibliotek sedan 2019. Av de 102 biblioteken har 94 kommunen som huvudman. 28 av dessa är gymnasieskolor. Åtta av dessa skolbibliotek finns på fristående skolor.

Sammanfattning och analys av kommunernas svar

Svarsfrekvens

Av de 49 kommunerna var det 5 som inte inkom med några svar (Tranemo, Skara, Dals-Ed, Essunga, Karlsborg). De frågor som skickades ut till kommunerna var inte möjliga att använda till de fristående skolorna, utan särskilt riktade frågor fick formuleras. Av 177 tillfrågade fristående skolor inkom svar från 26.

Sammantaget blev det därmed ett mycket litet underlag att gå vidare med och som i kartläggningen inte går att dra några större slutsatser av. Bara genom den låga svarsfrekvensen kan man tolka in att skolbiblioteksverksamheten i fristående skolor generellt sett är bristfällig. I underlaget framkommer det att skolbiblioteksverksamheten i många fall inte existerar alls men det finns också exempel på när den är ambitiös.

Ansvar

Trots att de allra flesta kommuner svarar att skolbiblioteket är skolförvaltningens och skolans huvudmans ansvar, så är det ändå en tredjedel av de inkomna svaren som är inskickade av någon från kultursektorn, t.ex. bibliotekschef eller folkbibliotekarie. En del kommuner har ett avtal och/eller köper tjänster av folkbiblioteket och då verkar det vara dessa som har mest kännedom om skolbibliotekssituationen.

Skolbibliotekssamordning

I svaren framkommer att nio kommuner har skolbibliotekssamordnare, två av dessa jobbar heltid med uppdraget. Ett par stycken anger att de i sin roll som utvecklingsledare i skolan eller som skolbibliotekarie ”fungerar som” skolbibliotekssamordnare, vilket kan tolkas som att det är en liten del i deras uppdrag. Detta tyder på att samordningen ses mer som en arbetsuppgift än ett komplext uppdrag. En del har ett tydligt uppdrag, medan andra menar att det inte är tydligt alls. De kommuner som inte har någon samordnare ger heller inte några djupare svar om hur skolbiblioteken samordnas, utan svarar kort att ansvaret ligger på skolan, eller att de inte vet.

Systematiskt kvalitetsarbete

Vad gäller skolbiblioteket i skolornas systematiska kvalitetsarbete (SKA) svarar ca en tredjedel att det ingår, men ett fåtal ger en konkret beskrivning av hur. Några menar att det är en viktig fråga och att den diskuteras, samt att skolledningen kan behöva stöd i implementeringen.

Skolbiblioteksplaner

Fler än hälften av kommunerna svarar att skolbiblioteket omnämns eller ingår i kommunens biblioteksplan, men endast en handfull har en särskild skolbiblioteksplan, medan ytterligare några håller på att upparbeta en. Men ett stort antal kommuner har inte någon skolbiblioteksplan alternativt nämner inte skolbiblioteken i den kommunala

biblioteksplanen. Verksamhetsplaner/handlingsplaner för de enskilda skolbiblioteken förekommer i ett fåtal fall.

Antal skolbibliotek

Fler än hälften av kommunerna anger att de har skolbibliotek på alla sina skolor eller integrerade i ett folkbibliotek, eller ”tillgång till” ett bibliotek, vilket kan innebära ett av regionens 55 integrerade bibliotek (skol- och folkbibliotek i samma lokal) eller att man köper bibliotekstjänster av folkbiblioteket och använder lokalen.

Bemannade skolbibliotek

Enligt KB:s statistik har ca 10,5 % av de kommunala skolorna (grundskola och gymnasium) minst 50% bemanning. Motsvarande siffra för de fristående skolorna är ca 5 %. För det totala antalet skolor i VGR, oavsett skolform, har ca 10 % skolbiblioteksbemanning på minst 50 %, vilket kan jämföras med det betydligt högre riksgenomsnittet på 45 %.

Eftersom KB:s biblioteksstatistik är bristfällig tillfrågades kommunerna om bemanning. Det finns en stor komplexitet i materialet, då det visar sig att bemanningen varierar stort. Av 44 kommuner har 11 stycken, alltså nästan en fjärdedel, inte en enda utbildad skolbibliotekarie. I övrigt varierar det stort.

En del har folkbibliotekarier med ansvar för några skolor på några procent av sin tjänst, andra har lärare som kombinerar skolbiblioteksarbetet med undervisning och där utöver finns det utbildade skolbibliotekarier som jobbar heltid på en enda skola, till att de jobbar heltid fördelat på upp till sex olika skolor. Många skolor är små och har ett fåtal timmar skolbiblioteksresurs, medan andra skolor med ett par tusen elever har två eller tre skolbibliotekarier. Kommunernas och skolornas varierade storlekar och antal elever är förstås en anledning till att det ser ut så här, men vad som återkommer i svaren från de som jobbar som skolbibliotekarier är att de är underbemannade och att de behöver fler timmar ute på skolorna.

Skolbibliotekarier som intervjuats menar att resurserna inte räcker till, fler timmar behövs i skolbiblioteken. Att dela upp sig på flera skolor upplevs splittrande för de som jobbar så. Skolchefer vittnar även om att det är svårt att rekrytera skolbibliotekarier.

Avtal/överenskommelser

Av de 55 integrerade biblioteken i VGR framgår att endast sex av dessa har avtal eller överenskommelser skrivna mellan förvaltningarna. Detta är något som skolbiblioteksutredningen föreslår ska krävas av alla skolor som inte har egna skolbibliotek och som köper tjänster från folkbiblioteket. Det är dessutom något som skolbibliotekarier uttrycker hade varit önskvärt, för att tydliggöra deras uppdrag. Idag upplevs en viss oklarhet i vilket arbete som faktiskt ska utföras.

Kompetensutveckling

Vad gäller kompetensutveckling, så är det ett fåtal skolledare som är engagerade i skolbibliotekariernas kompetensutveckling inom deras specialområden – läsfrämjande och MIK. Skolbibliotekarierna vittnar om att de oftast själva tar initiativ till kunskapsinhämtning. Flera nämner Mediapoolen och Förvaltningen för kulturutveckling som arrangörer, bland många andra, vilket visar hur brett skolbiblioteksuppdraget är och hur många olika delar som kräver kompetenshöjande insatser.

Det råder skillnader beroende på var i regionen man är verksam. Har man en skolbibliotekssamordnare i kommunen, eller befinner sig i Göteborgsregionen eller Boråsregionen, där kommunalförbunden är aktiva i skolbiblioteksverksamheten, syns ett större deltagande. Att kompetensutveckling det senaste året arrangerats digitalt har ökat möjligheten för fler att delta.

Nätverk

En tredjedel av kommunerna anger att de har ett nätverk för skolbibliotekarier och skolbiblioteksansvariga, men de nätverk som framför allt anges är sådana där man är olika professioner som ingår i nätverket, det kan vara litteraturpedagoger, modersmåls lärare och andra. Men i de allra flesta kommuner saknas lokala nätverk med koppling till skolbibliotek. Ibland ingår man i folkbibliotekets nätverk.

I mindre kommuner är det ofta för få skolbibliotekarier för att skapa nätverk. I något fall har man sökt sig till kranskommuner, men det är svårt att skapa formaliserade nätverk lokalt. Men att en del tar och får möjligheten att föra in skolbiblioteksfrågor i andra nätverk är något som syns i svaren.

Skolbibliotekssamordnare ingår i regel också i nätverk med olika professioner lokalt och i det nationella skolbibliotekssamordnarnätverket.

Det finns en stor ojämlikhet i tillgången till nätverk i regionen. I de större städerna finns det nätverk på både bredden och djupet, för utbildad och outbildad skolbibliotekspersonal, medan det i mindre kommuner inte finns något alls på kommunnivå. Bristen på tillgång till nätverk minskar möjligheten till erfarenhetsutbyten och samverkan. I några delar av regionen finns dock organiserade nätverk som i någon mån kan fylla dessa behov (nätverk för skolbibliotekarier i GR och Sjuhärad). Men det omfattar långt ifrån alla kommuner och där är inte det kommunlokala perspektivet i fokus.

Det finns såväl skolbibliotekssamordnare som skolbibliotekarier som uttrycker att det hade varit givande med regionala nätverk.

Avslutande diskussion och analys

Som en del av den här kartläggningen följer här nu en avslutande diskussion om vilka möjligheter det finns för den regionala biblioteksverksamheten att samverka och stödja skolbibliotek och kommuner i regionen, samt förslag på hur eventuella insatser skulle kunna utformas.

Lagändringarnas betydelse

Utgångspunkten i den här kartläggningen är den föreslagna lagändringen av bibliotekslagen i skolbiblioteksutredningen SOU 2021:3 vilken har tagits i beaktan i såväl undersökning som i analys.

Förändringen i bibliotekslagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2023. Lydelsen som påverkar regionernas uppdrag är:

Varje region och de kommuner som inte ingår i en region ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete,

verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek, och när det är lämpligt de skolbibliotek som är verksamma i länet.

Målet med ändringen i bibliotekslagen gällande den regionala biblioteksverksamheten är att öka en konstruktiv samverkan mellan folk- och skolbibliotek genom att skapa mer dialog och erfarenhetsutbyte. Skolbiblioteksutredningen anser att den regionala biblioteksverksamheten har god potential att främja skolbiblioteken och att det finns efterfrågan av t.ex. kompetensutvecklingsinsatser från skolbibliotekarier. Utredningen anser vidare att samverkan med skolbibliotek kan vara ett sätt att arbeta med de kulturpolitiska målen, t.ex. det som handlar om att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och man menar dessutom att man kan få en betydelsefull kanal till barn och unga.

Med tanke på hur angelägen skolbiblioteksfrågan redan bör vara för kommunerna, och hur den nu blir ännu viktigare i och med skolbiblioteksutredningen och förslagen i den, så är det förvånansvärt få kommuner som har en pågående diskussion om skolbiblioteksverksamhet, enligt de svar som samlats in. Det finns i flera fall mycket liten kunskap om vad en eventuell lagändring kan komma att innebära. Men det finns också exempel på några svar där man uttrycker en slags tacksamhet över att frågan aktualiseras i och med vår kartläggning. Det blir för en del synligt att de inte har någon överblick och kunskap och att det finns en önskan om att skapa sig en bättre bild. En utbildningschef uttrycker sig så här:

”Nu har jag inventerat hur det ser ut med organiseringen av skolbibliotek i kommunen. Det har blivit tydligt att det är en del i organisationen som man inte jobbat aktivt med, och framförallt inte samordnat, så er inventering kom lämpligt som en start på en översyn av detta.”

Inte att förglömma att det också finns goda exempel på fungerande skolbiblioteksverksamhet i regionen.

Utöver förslaget till ändring i bibliotekslagen, föreslås en rad andra lagändringar, t.ex. i skollagen och i läroplanen, vilket kommer att påverka utvecklingen för skolbiblioteken, då ett mycket tydligare ansvar läggs på skolornas huvudmän, kommuner och skolledare. Sammantaget kommer detta att ge skolbiblioteken ett välbehövligt lyft, i och med att det dessutom tillfaller kommunerna medel att bemanna skolbiblioteken med utbildad personal.

Läget i kommunerna

Det är alltså, om allt faller väl ut, ett stort nationellt kvalitetslyft vi står inför, men som kommer att innebära en stor utmaning för många kommuner. Det blir kännbart i kartläggningen, där flertalet kommuner uppvisar en undermålig skolbiblioteksverksamhet. Dessa har troligtvis en lång resa framför sig, för att kunna leva upp till lagarna efter de trätt i kraft. Samtidigt finns det exempel på välfungerande skolbiblioteksverksamhet i regionen, vilka skulle kunna användas som goda exempel och inspirera andra.

Genom den här kartläggningen blir det alltså tydligt att skolbiblioteksverksamheten ser väldigt olika ut i regionens 49 kommuner. Det kan förstås finnas olika anledningar till det, men givet är att förutsättningarna för kommunerna ser väldigt olika ut, ur många olika aspekter, vilket den här kartläggningen inte omfattar. Det ser också olika ut inom de geografiska områdena som omfattar de fyra kommunägda kommunalförbunden som VGR har formaliserad samverkan med: Fyrbodals, Skaraborg, GR och Boråsregionen Sjuhärad,

där två av förbunden arbetar med skolbiblioteksfrågan. Utöver de geografiska skillnaderna ses även skillnader mellan grundskola och gymnasieskola. Fristående skolor omfattas i liten grad av kartläggningen, men det finns anledning att tro att det finns skillnader även mellan dessa. Så ur ett jämlikhetsperspektiv finns det mycket att önska när det gäller skolbiblioteksverksamheten i Västra Götalandsregionen.

I svaren som inkommit och i de intervjuer som gjorts, konstateras att det råder brister inom alla de temaområden kopplat till skolbiblioteksforskning som lyfts i Gärdéns kunskapsöversikt¹⁰. Utvecklingsområden för kommunerna och skolorna i Västra Götaland är de samma som de nationella, bland annat fördjupat samarbete mellan lärare och skolbibliotekarie, ökad förståelse för skolbibliotekens betydelse som läsfrämjande verksamhet samt stöd i elevers informationskompetens, ökat stöd och förståelse från skolledning, fler bemannade skolbibliotek med rätt kompetens.

Skolbibliotekssamordning – en viktig komponent

Skolbiblioteksutredningen lyfter frågan om att skolbibliotekssamordnare i kommunerna skulle kunna utgöra en viktig resurs. Det är tydligt att en sådan resurs bidrar till en högre kvalitet i skolbiblioteksverksamheten. Särskilt när det är ett uttalat uppdrag, med en tydlig plan. Skolbibliotekssamordnarens uppdrag består enligt Sofia Malmberg i handboken *Struktur men hur? Handbok för skolbibliotekssamordnare* av två delar – att skapa strukturer och förutsättningar för skolbibliotek samt verka kompetenshöjande gentemot skolbiblioteks personal¹¹

Idag har endast nio kommuner skolbibliotekssamordnare i någon mån. Två av dessa jobbar heltid, omfattningen och uppdragen varierar. En skolbibliotekssamordnare per kommun i Västra Götaland hade förstås varit optimalt, men situationen ser väldigt olika ut i regionen, pga. storleken på kommunerna och antalet skolor. En möjlig struktur hade kunnat vara att kommuner delade en skolbibliotekssamordning. En liten kommun skulle, likt flera exempel visar, ge en person uppdraget, men på en deltid.

Om alla kommuner utsåg en skolbibliotekssamordnare skulle det kunna bildas ett eller flera nätverk för dessa. Idag finns det samordnare i två av kommunalförbunden, som har till uppgift att organisera skolbibliotekarier i nätverk. Ett scenario med ett nätverk för skolbibliotekssamordnare och en samordnare i varje kommunalförbund skulle kunna vara en framgångsrik organisering, där den regionala biblioteksverksamheten skulle kunna fungera som ett stöd för samordnarna. På det här viset skapas möjligheter till samverkan och inte minst kontaktytor mellan kommunernas huvudmän, skolbiblioteken och regionen. Men frågan om hur detta skulle kunna möjliggöras är inte föremål för den här rapporten, utan lösa tankar om en möjlig organisering, där flera parter behöver komma fram till en lösning.

Förutsättningar för regionala insatser

Även om regionerna ska värna kommunernas självstyre, så kan vissa regionala insatser vara motiverade, med tanke på komplexiteten i det omfattande utvecklingsarbete kommunerna står inför. De stödjande insatserna ska dock göras i nära samverkan med

¹⁰ Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015*. Nationell biblioteksstrategi, Stockholm: Kungliga biblioteket.

¹¹ Malmberg, Sofia (2019). *Struktur men hur? Handbok för skolbibliotekssamordnare*. Lund: BTJ Förlag.

kommunernas skol/utbildningsförvaltningar, för att få in både biblioteks- och pedagogisk kompetens. Insatserna ska inte ersätta kommunala satsningar utan vara steg ett i ett långsiktigt utvecklingsarbete.

Som det redogjordes för tidigare, så fanns det för ett tiotal år sedan ett upparbetat stöd för skolbiblioteksverksamheten i regional regi. En konsulent hade i uppdrag att stödja skolbibliotekarierna och det stödet märks av än i dag, då några av de svarande minns konsulenten som ett viktigt stöd som de i någon mån saknar.

Det är viktigt att understryka att den regionala biblioteksverksamheten inte ska vara kompensatorisk, då skolbiblioteksansvaret med stor tydlighet i lagförslagen ska ligga hos kommunerna. Förvaltningen för kulturutvecklings roll bör vara kompletterande och insatser bör ske i samverkan med aktörer som redan arbetar med och kan frågorna. Idag genomför t.ex. Mediapoolen och Filmpedagogerna viktiga och kvalitativa kompetensutvecklingsinsatser för skolbiblioteken och denna samverkan kan fördjupas i ett kompletterande uppdrag för regionens del. Det är viktigt att värna och bygga vidare på relationerna med de aktörer som redan finns.

Det har varit givande att ta del av hur skolbiblioteksverksamheten har en roll i några regioner, särskilt Region Halland och Region Östergötland. Det är förvisso regioner som är betydligt mindre än VGR, men vissa jämförelser kan ändå göras och idéer från deras arbete har bidragit till de förslag som presenteras i den här rapporten.

I Halland och Östergötland ingår en viss del skolbiblioteksutveckling i konsulenternas uppdrag. Då Västra Götaland är en stor region både geografiskt och befolkningsmässigt skulle det behövas utökade resurser i förvaltningen för att kunna göra ett liknande arbete. Det är viktigt att bena ner vad det regionala stödet ska innebära och hur det i så fall ska utföras. Det är skillnad på att ge befintlig personal ett utökat uppdrag och att inrätta en helt ny tjänst. Det är heller inte optimalt att en enda person ska jobba med en så pass komplex fråga i en så pass stor region. Region Halland, som är en förhållandevis liten region, har två personer som delar uppdraget och rekommenderar själva att uppdraget delas.

Identifierade behov

Det finns identifierade behov av stöd i kommunerna kring skolbiblioteksverksamhet, på både lång och kort sikt. Det handlar om medvetandegörande, kunskapshöjning, kompetensutveckling och nätverkande. Ett stöd kan riktas till såväl skolledare som skolbibliotekspersonal.

Identifierade behov på kort sikt:

- Skolledare behöver bli medvetna om vad ett skolbibliotek är och hur en utvecklad och hållbar skolbiblioteksverksamhet kan vara ett stöd för såväl lärare som elever och bidra till högre måluppfyllelse¹²
- Skolledare, skolbibliotekarier och pedagogisk personal på skolorna behöver kunskap om de vad de föreslagna lagändringarna i skolbiblioteksutredningen innebär

¹² SOU 2021:3 (2021). *Skolbibliotek för bildning och utbildning. Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel* Stockholm: Regeringskansliet. S. 111

- Skolledare behöver kunskap om hur förslagen i lagändringarna kan implementeras

Den här typen av insatser kan ju med stor fördel även inkludera andra kommunala tjänstepersoner och politiker lokalt.

Identifierade behov på lång sikt:

- Skolbibliotekssamordnare behöver nätverk på regional nivå.
- Skolbibliotekarier behöver nätverk, framför allt för att man i sin yrkesroll ofta arbetar ensam.
- Skolbibliotekarier behöver kompetensutveckling. Behoven ser olika ut för utbildade skolbibliotekarier och annan personal som bemannar skolbiblioteken.

Förslag på tre nivåer

Nivå 1

En större spridningsinsats, för att nå ut till fler skolbibliotekarier, med inbjudan till de befintliga fortbildningsinsatser som den regionala biblioteksverksamheten genomför.

Möjliga insatser:

- Spridningsinsatser genom befintliga nätverk för att nå fler, se över om nya kan skapas (t.ex. Facebook, befintliga nyhetsbrev) för att nå de som idag inte ingår i några nätverk.

Möjligheter:

- Att möjliggöra digital kompetensutveckling kan inkludera fler.
- Att möjliggöra för yrkesgrupperna att mötas, ökar förståelsen för varandras uppdrag.

Hinder:

- Resurserna i förvaltningen är begränsade, oklart om detta ryms inom ordinarie uppdrag.
- Det finns inga befintliga nätverk eller kontaktytor för hela regionens skolbibliotekarier där man kan nå dem, risken är att man endast når dem man brukar.
- Det geografiska avståndet hindrar deltagande för somliga.
- Eventuella kostnader hindrar deltagande för somliga.

Nivå 2

En tidsbegränsad regional insats där man tar vara på tidigare erfarenheter och utförda insatser som exempelvis gjorts i samarbete med Mediapoolen och Filmpedagogerna.

Med utökade resurser skulle förvaltningen kunna göra ett stödjande skolbibliotekslyft i samband med lagändringarna beslutas, alltså innan de träder i kraft 1 juli 2023. Idag vet vi dock inte hur Skolverket kommer att stödja kommunerna, men det kommer troligen behövas kompletterande insatser och där skulle regionen kunna spela en roll. Under den här perioden kan en plan för regionens mer långsiktiga stöd tas fram. De nätverk som byggs och de insatser som görs kan tas tillvara och utvecklas. Det skulle kunna vara återkommande kompetensutveckling, t.ex. en årlig konferens, i samverkan med andra, eller någon annan insats som skulle innebära ett kontinuerligt stöd för skolbiblioteken.

Möjliga insatser:

- Konferens/seminarium för skolledare om lagändringarnas syfte och betydelse.
- Rektorssamtal, kortare inspirationsföreläsningar vid olika tillfällen (se Region Östergötlands exempel i bilaga 2).
- Konferens för skolbibliotekarier och annan personal om lagändringarnas syfte och betydelse, samt annan relevant kompetensutveckling.

Möjligheter:

- Föreslagen insats för skolledare kommer med stor sannolikhet innebära att den process som kommunerna måste påbörja, påskyndas.
- Föreslagen insats för skolbibliotekarier innebär sannolikt att fler kommer att delta, då skolbiblioteksfrågans status har höjts i och med skolbiblioteksutredningen och lagförslagen.

Hinder:

- Det krävs mer resurser eller omprioriteringar inom förvaltningen.
- Det finns en risk att regionen jobbar kompensatoriskt, vilket gör det av stor vikt att tydliggöra innehållet i och omfattning av insatserna.
- Det finns inga tydliga motparter inom skolan, det saknas kontaktytor. Att bygga upp och hitta en struktur för kommunikation är nödvändigt, både för att få så många som möjligt att ta del och för att det inte ska lösas upp när den begränsade insatsen är avslutad.

Nivå 3

Ett mer omfattande stöd för att påskynda en kvalitetshöjning av skolbiblioteksverksamheten i Västra Götaland.

Detta kommer kräva personella resurser i den regionala biblioteksverksamheten med uppdrag och ansvar att jobba med skolbiblioteksverksamhet.

Kommunerna kommer att ha mycket att ta i under en lång tid, när de ska leva upp till de nya kraven i skollagen. Det kommer att handla om allt från att skapa fysiska skolbibliotek till att rekrytera personal. Det regionala stödet skulle ligga på en strategisk nivå och ha fokus på medvetandegörande, kunskapspridning, nätverkande och kompetensutveckling. Risken finns att detta är områden som inte kommer att prioriteras av kommunerna, då de medel som kommer kommunerna till gagn ska användas till bemanning.

Här behöver det återigen understrykas att regionens roll ska vara kompletterande, ett stöd i det arbete som kommunerna själva till största grad ska ansvara för.

Det kan vara en fördel att mer än en person delar på ett sådant här uppdrag, eller ännu bättre – att det finns en arbetsgrupp som jobbar med frågan. Om man översätter omfattningen av ett sådant uppdrag i Region Östergötland, där en person arbetar 30–40 % med skolbiblioteksutveckling, så skulle detta behöva multipliceras med fyra, dvs 1,5 tjänster. Men det beror i så fall på vad man beslutar sig för att lägga i uppdraget. Det skulle kunna vara att hålla samman ett nätverk av skolbibliotekssamordnare, som i sin tur arbetar för skolbibliotekarierna i sitt område, så som exemplet Region Östergötland visar.

Möjliga insatser:

- Formulera uppdraget inom förvaltningen
- Inrätta en tjänst som har ett övergripande ansvar för skolbiblioteksfrågor (det kan handla om olika procentsatser och fördelas på flera personer)

Möjligheter:

- Jobba ytterligare med de kulturpolitiska målen, kopplat till att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet
- Nå fler barn och unga
- Skapa bra former för samarbete kring bl.a. fortbildning med Mediapoolen, Filmpedagogerna, NCS¹³ (Nationellt centrum för språk-, läs- och skrivutveckling) och eventuellt andra aktörer.

Hinder:

- Det krävs utökade resurser eller omprioriteringar inom förvaltningen.
- Det finns en risk att regionen jobbar kompensatoriskt, vilket gör det av stor vikt att tydliggöra innehållet och omfattning i insatserna.

Avslutande ord

Det går förstås att skruva på de här olika förslagen. Framför allt handlar det ju om hur man väljer att tolka den nya formuleringen i bibliotekslagen kopplat till de regionala uppdraget samt vilka ekonomiska och praktiska förutsättningar som finns på regional nivå.

Den regionala biblioteksverksamheten ska omfatta skolbiblioteken *när det är lämpligt* står det i lagförslaget. Det ger den regionala biblioteksverksamheten viss tolkningsfrihet, vilket är bra, men att göra en intern tolkning kring vad som ska göras och av vem är viktigt för att kunna göra rimliga prioriteringar.

Det går att konstatera att den här kartläggningen i sig har varit, genom sin blotta existens, ett regionalt stöd för kommunerna. Många har fått upp frågorna på sina bord och behövt sätta sig in i läget, ofta genom att ta hjälp av andra. Vissa har tagit med frågorna till ledningsgruppsmöten. Någon uttrycker att det är dags att starta en översyn. Så hur än förvaltningen landar i den här frågan, så har den här kartläggningen i sig satt skolbiblioteket i ljuset och rimligen skapat en hel del ringar på vattnet.

Det är viktigt att ha med sig att lyftet för skolbiblioteken som stundar kommer att ta tid och måste få göra det, så att vi når en hållbar skolbiblioteksverksamhet, för alla inblandade. ”Att rätta till årtionden av underlåtenhet tar tid” skriver Barbro Thomas i sin rapport¹⁴.

Referenser

Statistik

Ekonomifakta. (2021-06-02). <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Regional-statistik/Alla-lan/Vastra-Gotalands-lan>

Gymnasium.se. (2021-05-15). www.gymnasium.se

¹³ NCS – Nationellt centrum för språk- läs- och skrivutveckling, har uppdraget att stimulera huvudmän, skolor och förskolor att aktivt arbeta med språk-, läs- och skrivutveckling och därmed bidra till en ökad likvärdighet och god undervisning. NCS samarbetar med regionala nätverk av språk-, läs- och skrivutvecklare runt om i Sverige.

¹⁴ Thomas, B. (2015). Skolbiblioteken i Östergötland – en förstudie. Regionbibliotek Östergötland.

Kungliga biblioteket. (2020). *Rapporten Bibliotek 2020*.

<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-94>

Skolverket. (2021). *Sök statistik om förskola, skola och vuxenutbildning*.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning>

Litteratur, rapporter

Gärdén, C. (2017). Skolbibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015. Nationell biblioteksstrategi, Stockholm: Kungliga biblioteket.

Hallands kulturstrategi och kulturplan 2021 – 2024

<https://www.regionhalland.se/kultur/kulturutveckling/kulturplan/>

Kungliga biblioteket (2016). Skolbiblioteket som pedagogisk resurs 2016.

Grundskolebibliotek. Gymnasiebibliotek. Stockholm: Kungliga biblioteket

Malmberg, Sofia (2019). Struktur men hur? Handbok för skolbibliotekssamordnare. Lund: BTJ Förlag.

Osmani, F. (2020). Lånestationsträsket och omöjlighetsverksamheten - En rapport om situationen vid skolbibliotek på grundskolor i Halland. Region Halland.

Persson, V. & Almerud, M. (2017). Utvärdering av statsbidraget för personalförstärkning i skolbibliotek, Insatsutvärdering, DNR: 2017:222, Stockholm: Skolverket

Quennerstedt, A. Kommunens ansvar och inflytande på skolområdet. I Skolan som politisk organisation. Jarl, Maria & Pierre, Jon (red.) (2012). Uppl. 2, s. 51-64. Malmö: Gleerups

Regional biblioteksplan för Östergötland 2020 – 2023

<https://regionbibliotekostergotland.se/wp-content/uploads/2020/biblioteksplan-www.pdf>

Regional biblioteksplan, Västra Götaland 2020 – 2023

<https://www.vgregion.se/om-vgr/bestall-eller-ladda-ner-material/biblioteksplan2020/>

Rothstein, B. Varför är vissa skolor mer framgångsrika än andra? I Skolan som politisk organisation. Jarl, Maria & Pierre, Jon (red.) (2012). Uppl. 2, s. 67–81. Malmö: Gleerups

Schultz Nybacka, P (2019). Värdet av skolbiblioteket: en verksamhet för hållbar utbildning och bildning. [Stockholm]: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi

SFS 2010:800 (2010). *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SOU 2018:57 (2018). *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SOU 2021:3 (2021). *Skolbibliotek för bildning och utbildning. Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel*. Stockholm: Regeringskansliet.

Thomas, B. (2015). Skolbiblioteken i Östergötland – en förstudie. Regionbibliotek Östergötland.

Vamstad, J. Skolpolitik på lokal nivå: Ett komplext och motsägelsefullt politikområde. Ingår i: Lokalt beslutsfattande. Bolin, Niklas, Nyhlén, Sara & Olausson, Pär M. (red.) (2015), s. 77–93. Lund: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1 – Kartläggning av skolbiblioteksverksamhet i kommunerna i Västra Götalandsregionen

Det finns 49 kommuner och 1 735 879 invånare i Västra Götalandsregionen.

Antal grundskolor

Det går 199 944 elever i grundskolan, inklusive förskoleklass i Västra Götaland, enligt Skolverket. Dessa fördelas på 829 grundskolor.

Antal gymnasieskolor

I Västra Götaland går 58 382 elever i gymnasieskolan. Det finns 235 gymnasieskolor i regionen enligt Skolverket (2020/21), 170 kommunala och 65 enskilda. Men då är många gymnasieskolor uppdelade i flera enheter, trots att de ligger på samma adress. Skolverket redovisar endast statistik på skolenheter, så en gymnasieskola kan räknas som fem, även om de ligger på samma plats. Statistik kopplat till skolans adress finns inte heller i kommunfaktabasen Kolada, då de enligt uppgift hämtar sina uppgifter från Skolverket. Bedömningen är, att det i skolbibliotekskartläggningen blir av större relevans att räkna skolorna utifrån deras geografiska läge.

Vid en sökning på alla gymnasieskolor i regionen på sajten gymnasium.se, visar sig 133 skolor om man utesluter internationella utbytesprogram och de är då inte uppdelade i enheter. För relevansen i den här undersökningen är utgångspunkten därmed att det finns 133 gymnasieskolor och inte 235. Om man skulle använda den senare siffran, skulle det ge ett annat resultat.

Skolbibliotek med 50% bemanningsgrad

I den nationella biblioteksstatistiken som sammanställs årligen av Kungliga biblioteket, har VGR redovisat 102 skolbibliotek med bemanningsgrad på minst 50%. Detta är en ökning med 5 skolbibliotek sedan 2019. Av de 102 biblioteken har 94 kommunen som huvudman. 28 av dessa är gymnasieskolor. Åtta av dessa skolbibliotek finns på fristående skolor.

Frågor till skolbibliotekssamordnare/skolbiblioteksansvariga i kommunerna

1	Vilken förvaltning ansvarar för skolbiblioteksfrågor i kommunen?
2	Har ni någon skolbibliotekssamordnare i kommunen? I så fall – hur ser det uppdraget ut? Gärna namn och kontaktuppgifter till den personen.
3	Om ni inte har en skolbibliotekssamordnare – hur organiseras skolbiblioteksverksamheten?
4	Ingår skolbiblioteken i det systematiska kvalitetsarbetet?
5	Finns ett övergripande skolbiblioteksprogram i kommunen?

6	Finns skolbiblioteksplaner på skolorna?
7	Hur många skolor har respektive har inte skolbibliotek* i kommunen? Inkluderar svaret även friskolor?
8	Hur många av dessa skolbibliotek är bemannade av fackutbildade bibliotekarier? Av lärarbibliotekarier? Hur stora är tjänsterna i procent?
9	Finns integrerade skolbibliotek? I så fall – hur många?
10	Finns avtal mellan skol- och kulturförvaltning i de fall det finns integrerade bibliotek?
11	Vilken slags kompetensutveckling deltar skolbibliotekarier i idag (vilka arrangörer, teman osv)?
12	Finns det ett skolbiblioteks nätverk för skolbibliotekarier i kommunen? Finns det ett skolbiblioteks nätverk för skolledare? Vilka övriga nätverk ingår skolbibliotekarierna i (internt och externt)?

Redovisning och analys av kommunernas svar

Av de 49 kommunerna var det 5 som inte inkom med några svar (Tranemo, Skara, Dals-Ed, Essunga, Karlsborg).

Ansvar

Vilken förvaltning ansvarar för skolbiblioteksfrågor i kommunen?

För att även se vilken befattning uppgiftslämnaren hade, samlades denna data in.

Ca 2/3 av svaren lämnades av skolchef, utvecklingsledare, skolbibliotekarie eller annan befattning inom skolsektorn. Ca 1/3 av svaren lämnades av kulturchef, bibliotekschef eller folkbibliotekarie eller annan befattning inom kultursektorn.

De allra flesta kommuner menar att det är skolförvaltningen/sektorn i kommunen som bär ansvaret för skolbiblioteket. I några fall anges både skol- och kulturförvaltning/sektor, beroende på att de ingår i samma förvaltning/sektor. Men då har i de flesta fall någon från folkbiblioteket svarat på frågorna. I två kommuner anges dock kulturförvaltningen som ansvarig för skolbiblioteksverksamheten.

Skolbibliotekssamordning

Har ni någon skolbibliotekssamordnare i kommunen? I så fall – hur ser det uppdraget ut?

Om ni inte har en skolbibliotekssamordnare – hur organiseras skolbiblioteksverksamheten?

Det är endast 7 kommuner som anger att de har en skolbibliotekssamordnare och endast två av dessa jobbar heltid med uppdraget. Ett par stycken anger att de i sin roll som utvecklingsledare i skolan eller som skolbibliotekarie ”fungerar som” skolbibliotekssamordnare, vilket kan tolkas som att det är en liten del i deras uppdrag.

I vissa fall anger uppgiftslämnare att de är skolbibliotekssamordnare, men i svaren har de den formella titeln skolbibliotekarie eller skolutvecklare, vilket visar att samordningen ses mer som en arbetsuppgift än ett komplext uppdrag.

Den högsta nivån av skolbibliotekssamordnaruppdrag ses i en större kommun, där samordnaren är enhetschef och har personal- och budgetansvar för alla skolbibliotek och

skolbibliotekarier på grundskolan, och personalansvar för gymnasiet. Då ingår att rekrytera personal, ha APT mm. Det ska dock noteras att denna funktion ligger under kommunens kulturförvaltning.

I en av regionens minsta kommuner anställdes för några år sedan en skolbibliotekarie som i sitt uppdrag skulle jobba med skolbiblioteksutveckling på 25% av sin tjänst. Upprinnelsen var att folkbiblioteken fick arbeta kompensatoriskt då inga skolbibliotek fanns i kommunen. Det var på folkbibliotekets initiativ man beslutade att ta tag i frågan och idag är skolbibliotekarien placerad under bibliotekschefen och har sitt kontor på folkbiblioteket, något som har sina fördelar, men också nackdelar, då det blir en större distans till skolorna.

Fyra år senare har man hittat metoder för att skapa skolbiblioteksverksamhet utifrån de förutsättningar som råder i kommunen. De långa avstånden mellan skolorna gjorde exempelvis att man inrättade ett ”digitalt skolbibliotek”, där skolbibliotekarien finns tillgänglig för frågor även om hen inte är på plats. Skolorna har involverats i sina skolbibliotek, där elever och lärare tillsammans tar ansvar för mediahanteringen, vilket kompenserar avsaknaden av personal på plats. Detta fungerar bra, men det finns ett problem med att rektorer har svårt att avsätta tid för sin personal.

Idag är skolbibliotekssamordning och det strategiska arbetet den större delen av tjänsten och det finns en stor medvetenhet om vad som behöver utvecklas, exempelvis att effektivisera trots lite resurser, påverka rektorer, medvetandegöra skolbiblioteken på ledningsnivå. Det är tydligt att utvecklingen i den lilla kommunen har gått från noll skolbiblioteksengagemang till att även inkludera beslutsfattare i skolbiblioteksfrågan. Nämnden har beslutat om en skolbiblioteksplan, en grund finns att stå på.

Skolbibliotekssamordnaren saknar dock ett bredare nätverk, gärna på regional nivå. Det har gjorts försök att nätverka med grannkommuner, men det är oftast svårt att hålla igång. Det finns mycket att vinna på att träffa andra och komma ut på studiebesök, menar skolbibliotekssamordnaren.

Det finns fler mindre kommuner, där man valt att satsa på en skolbibliotekssamordnare, men uppdragen ser väldigt olika ut. Skolbibliotekssamordnarna anger att de har i uppdrag att exempelvis:

- Samla personalen och lyfta skolbiblioteksfrågor som kan uppkomma
- Se till att skolbiblioteken fungerar
- Följa upp, dokumentera och koppla verksamheten till det systematiska kvalitetsarbetet
- Organisera och kalla till möten där inköp och litteratur diskuteras
- Driva projekt som handlar om att stärka samarbete mellan skolbibliotek och skolor/skolpersonal
- Fördela budget
- Vara kontaktperson gentemot folkbiblioteken
- Samordna och leda möten med övriga skolbibliotekarier samt vid behov med ansvariga för skolbiblioteken.
- Samordna nätverk med såväl utbildade skolbibliotekarier, som nätverk med annan skolbibliotekspersonal

- Organisera fortbildning och konferenser för skolbibliotekarier och skolbibliotekspersonal
- Göra ett nyhetsbrev för skolbibliotekspersonal
- Konsultera skolor vid uppstart eller utveckling av skolbibliotek

Om man inte har en formaliserad skolbibliotekssamordnare och ett uppdrag kopplat till den, hur organiseras då skolbiblioteksverksamheten? Flera svarar att ansvaret ligger på respektive skola och rektor och har inte mer att säga än så. Någon svarar att skolbiblioteksfrågor lyfts i rektorsgrupp vid behov. En del menar att skolbibliotekarierna själva samordnar verksamheten. Ibland omnämns folkbiblioteken som en samverkanspart. En kommun anger att de precis startat upp ett ”biblioteksråd” med representanter från skola och bibliotek.

Svaret ”skolbiblioteket är integrerat i vår verksamhet” och ”vi får mycket stöd av folkbiblioteket” säger inte så mycket om organiseringen och kan tyda på att den är bristfällig.

En kommun gör vid undersökningstillfället en egen kartläggning av skolbiblioteksverksamheten, en annan anger att de nyligen gjort en sådan och en tredje säger att:

”År 2018 utarbetades en gemensam överenskommelse mellan sektorerna i syfte att strukturera upp skolbibliotekssamverkan och så långt som möjligt skapa liknande förutsättningar för arbetet. I arbetsgruppen deltog skolbibliotekarierna från alla skolor, två av Sektor Lärande utsedda rektorer, samt bibliotekschef. Överenskommelsen skulle setts över redan 2019 men detta har tyvärr skjutits upp och ska istället ses över innevarande år.”

Med tanke på hur angelägen skolbiblioteksfrågan redan är för kommunerna, och hur den nu blir ännu viktigare i och med skolbiblioteksutredningen och förslagen i den, så är det förvånansvärt få kommuner som har en pågående diskussion om skolbiblioteksverksamhet, enligt de svar som samlats in. Några skolledare har inte ens hört talas om den, eller har lite kunskap om vad en eventuell lagändring kan komma att innebära.

Systematiskt kvalitetsarbete

Ingår skolbiblioteken i det systematiska kvalitetsarbetet (SKA)?

En tredjedel av kommunerna svarar ja på den frågan. Men ett fåtal beskriver hur detta görs. Ytterligare några vet inte. En kommun svarar att det ingår i folkbibliotekens SKA och inte i skolans.

Några svar tyder på att frågan varit uppe till diskussion och att det är önskvärt att skolbiblioteket ska ingå i SKA. Ett par skolbibliotekarier beskriver att de har lyft frågan med sin chef. En skolbibliotekarie säger:

”Delvis. Det kan nämnas, men inte fördjupas. Däremot tar vi som arbetar på oss att fördjupa, men det är inget som efterfrågas med tydlighet från skolledningarna. Här behöver vi vägledning och stöd, och rektorer behöver säkert stöd dessutom.”

Detta svar tyder på att det finns en önskan och det visar flera av de inkomna svaren, men att det behövs stöd i frågan, till såväl skolledning som skolbibliotekarier.

Skolbiblioteksplan och verksamhetsplan

Finns ett övergripande skolbiblioteksprogram/plan i kommunen?

Finns skolbiblioteksplaner på skolorna?

Det finns ett par exempel på kommuner där man tagit fram en övergripande skolbiblioteksplan för hela skolbiblioteksverksamheten i kommunen. Men eftersom förutsättningarna är olika för olika skolor, så görs emellertid även verksamhetsplaner på respektive skola.

Fler än hälften svarar att skolbiblioteket omnämns eller ingår i kommunens Biblioteksplan. Det kan handla om att skolbiblioteket lyfts med ett par meningar, till att det finns ett eget kapitel som handlar om skolbibliotek.

Sex kommuner svarar att de har en särskild skolbiblioteksplan i kommunen. Tre stycken håller på att upparbeta en sådan och ytterligare en funderar just nu på om skolbiblioteken ska ges en egen plan när den kommunala biblioteksplanen ska uppdateras till hösten.

Verksamhetsplaner/handlingsplaner för de enskilda skolbiblioteken förekommer i ett fåtal fall. Fem kommuner anger att de har handlingsplaner på sina skolor och det verkar vara vanligast i gymnasieskolan. Tre kommuner anger att de håller på att upprätta planer. En kommun menar att planerade aktiviteter är en del av SKA. En annan har en läs- och skrivplan där skolbiblioteket ingår.

Det ges ett par bra exempel på väl genomarbetade verksamhetsplaner där man beskriver särskilda insatser som görs terminsvis, till exempel en läsfrämjande och en MIK-aktivitet i varje årskurs, där skolbibliotekarie och lärare samverkar.

Antal skolbibliotek och bemanning

Hur många skolor har respektive har inte skolbibliotek* i kommunen?

Hur många av dessa skolbibliotek är bemannade av fackutbildade bibliotekarier? Av lärarbibliotekarier? Hur stora är tjänsterna i procent?

För att definiera skolbibliotek på något vis, användes Skolinspektionens definition av skolbibliotek.¹⁵

*definition av skolbibliotek enligt Skolinspektionens krav är idag:

1. Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna.

2. Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.

¹⁵ <http://www.skolverket.se/skolbibliotek>

3. Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

I princip alla svar som kommit in redogör endast för situationen i de kommunala skolorna. Fristående skolor har man ingen kännedom om. De nämns i ett fåtal fall, där det kan handla om att det endast finns en eller några få fristående skolor i kommunen och då är man bara ytligt insatt i om och i så fall hur de bedriver skolbiblioteksverksamhet, vilket är helt rimligt i och med att det inte är kommunernas ansvar. Där emot kan ju fristående skolor köpa bibliotekstjänster av kommunen, men det syns väldigt få exempel på.

Fler än hälften av kommunerna anger att de har skolbibliotek på alla sina skolor eller integrerade i ett folkbibliotek, eller ”tillgång till” ett bibliotek.

I definitionen av skolbibliotek som Skolverket använder idag är varken bemanning eller verksamhet inkluderat, vilket gör att svaren rimligen handlar om fysiska platser för skolbibliotek och som sagt, i flertalet fall talas det om integrerade bibliotek eller ”tillgång till”, vilket bör innebära att eleverna inte har tillgång till ett renodlat skolbibliotek i skolans lokaler. I regionen finns totalt 55 integrerade skol/folkbibliotek.

Eftersom KB:s biblioteksstatistik¹⁶ utesluter all bemanning under 50% samt att det inte finns någon ytterligare statistik att tillgå, var det högst relevant att fråga kommunerna i vilken omfattning skolbiblioteken bemannas. Det finns förstås många bibliotek med lägre bemanning än 50%, så den samlade bilden är svår att greppa.

De insamlade svaren ger i någon mån en bild av hur bemanningen ser ut, men beskriver den inte i detalj, då det trots allt saknas inkomna svar och uppgifterna ibland är bristfälliga.

Tabellen visar antal skolor med bemanning på minst 50%. Ca 9 % av de kommunala grundskolorna har ett skolbibliotek med bemanning på minst 50%, medan motsvarande för de fristående grundskolorna är ca 6%. Vad gäller de kommunala gymnasieskolorna, är siffran ca 21 % respektive ca 3 % för de fristående.

	Antal skolor	Antal skolor med minst 50 % bemanning i skolbiblioteket ¹⁷	Procentuellt antal skolor som har bemanning på minst 50%
Kommunala grundskolor i VGR	748	66	Ca 9 %
Kommunala gymnasieskolor i VGR	133*	28	Ca 21 %

¹⁶ Kungliga biblioteket. (2020) Rapporten Bibliotek 2020.

¹⁷ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>

	Antal skolor	Antal skolor med minst 50 % bemanning i skolbiblioteket ¹⁷	Procentuellt antal skolor som har bemanning på minst 50%
Fristående grundskolor i VGR	106	7	Ca 6,5 %
Fristående gymnasieskolor i VGR	71	2	Ca 3 %

**Det finns 235 gymnasieskolor i VGR enligt Skolverket (2020/21), men den här siffran visar antalet skolenheter. Det kan betyda att en skola kan räknas som fem enheter, men ligger på en och samma adress. För syftet med undersökningen blir det av större relevans att räkna skolorna utifrån deras geografiska läge, alltså samma adress, då det rimligen bör ligga ett skolbibliotek per skola och inte per skolenhet.*

Det finns 138 gymnasieskolor enligt gymnasium.se. 133 gymnasieskolor enligt beräkning, beroende på att gymnasium.se även inkluderar internationella utbytesprogram.

Sammantaget har ca 10,5 % (94 av 881) av de kommunala skolorna (grundskola och gymnasium) en skolbiblioteksbemanning på minst 50%, medan motsvarande siffra för de fristående skolorna är ca 5 % (9 av 177). Skulle man räkna skolenheterna (235 på gymnasiet) blir siffran för de kommunala skolorna än lägre, 9,5 %.

För det totala antalet skolor i VGR, oavsett skolform, har ca 10 % skolbiblioteksbemanning på minst 50 %. Riksgenomsnittet som tidigare nämnts, är 45 %, vilket gör att siffrorna för VGR ligger häpnadsväckande mycket lägre, vad gäller elevers tillgång till ett halvtidsbemannat skolbibliotek.

Här är ett exempel, för att se komplexiteten i hur en kommun kan bemanna sina skolbibliotek och hur det kan delas upp mellan, i det här fallet, 3 bibliotekarier och annan personal på skolan:

Skola 1. 100%, dock sker en del arbete ute i klassrummen och skolan består av två skolhus med egna bibliotek.

Skola 2. ca. 12,5% - skolpersonal

Skola 3. ca. 8% - skolpersonal

Skola 4. ca. 2,5% - skolpersonal

Skola 5. ca. 17% - skolpersonal

Skola 6. ca. 10% - skolpersonal

Skola 7. ca. 2,5% - skolpersonal

Skola 8. 0%

Skola 9. ca. 7,5% (skolbibliotekarie - tar emot klasser på folkbiblioteket)

Skola 10. ca. 7,5% (bibliotekarie folkbibliotek)

Skola 11. ca. 7,5% (bibliotekarie folkbibliotek)

Skola 12. ca. 7,5% (bibliotekarie folkbibliotek)

Hur man i det här fallet kommit fram till att bemanningen ska se ut så här framkommer inte i svaren, men gissningsvis handlar det om antal elever på skolorna och den omfattning av resurser som anses lämplig utifrån de förutsättningar man har i kommunen/på skolan.

I en annan kommun ser fördelningen ut så här:

Skola 1 - 100%

Skola 2 - 75%

Skola 3 - 50%

Skola 4 - 50%

Skola 5 - 3 x 100%

Skola 6 - kommer att ha fackutbildad bibliotekarie 80%

Skola 7 - drar ner till 40% efter sommaren

Att dra slutsatser av materialet är svårt, då siffrorna måste kopplas ihop med storlek på skolorna, antal elever och andra parametrar, vilket inte ingår i svaren.

Det kan dock konstateras att 11 kommuner, alltså nästan en fjärdedel – inte har några utbildade skolbibliotekarier alls. I flera kommuner finns en halvtid, eller en heltid i kombination med lärarbibliotekarier (alltså lärare som har fått en del av sin tjänst i skolbiblioteket och som inte nödvändigtvis har skolbiblioteks kompetens). En del kommuner verkar ha hög bemanning, men få utbildade. Andra har liten bemanning, men med bibliotekarieexamen. I några kommuner har man bemannat sina gymnasieskolor med fackutbildad personal, men inte grundskolorna.

Den generella bilden är att många önskar mer bemanning. I intervjuer framgår ibland att det kan vara svårt att bemanna, särskilt i de mindre kommunerna. Att som skolbibliotekarie dela upp sig på flera skolor anses inte vara optimalt när det blir för många och att dela tjänsten mellan att vara folkbibliotekarie och skolbibliotekarie kan ha både för- och nackdelar, men en viss splittring upplevs.

Integrerade skolbibliotek

Det är vanligt att personal som är anställd av folkbiblioteken också har i uppgift att sköta skolbibliotek och de olika bibliotekstyperna ligger vanligen under olika förvaltningar. Därför debiterar folkbibliotekets förvaltning ibland skolbibliotekets förvaltning för den del av tiden som personalen betjänar skolorna. Ibland finns särskild skolbibliotekspersonal på folkbiblioteket för att möta upp behoven.

I VGR finns 55 integrerade bibliotek i 27 kommuner, vilket är lite mer än hälften av kommunerna. Av dessa anger endast 6 i undersökningen att de har avtal skrivna mellan förvaltningarna. Två av dessa bifogas svaren. I några fall anses avtal ”inte behövas” av anledningen att det bara finns en enda förvaltning, eller att det ”har funkat bra utan”. Det finns också exempel där man har avtal gällande lokaler, men där ingenting formulerats gällande hur biblioteksverksamheten ska bedrivas.

Muntliga avtal förekommer alltså, vilket ju inte kommer att vara tillräckligt om skolbiblioteksutredningens förslag går igenom, där avtal är en viktig del. Avtal med tydlighet kring uppdraget är något som skolbibliotekarier uttrycker hade varit önskvärt,

även när det kommer till uppdrag gentemot fristående skolor. En gymnasieskola berättar att de har ett avtal med en fristående skola, men det ingår i ett paket med många olika delar, och skolbibliotekets verksamhet är inte definierad, men ingår i någon mån, vilket gör uppdraget något ”luddigt”.

Kompetensutveckling

Vilken slags kompetensutveckling deltar skolbibliotekarier i idag (vilka arrangörer, teman osv)?

Ett vanligt svar på frågan om kompetensutveckling är:

”Vi får själva söka upp eventuell kompetensutveckling, oftast sådant som erbjuds gratis.”

I de fall där uppgiftslämnaren är chef finns sällan några svar gällande skolbibliotekariernas kompetensutveckling. ”De sköter det själva” är ett vanligt svar. Men flertalet har svarat ”vet ej” eller inte svarat alls. Skolbibliotekarierna själva vittnar om att de ofta får söka sig till det de behöver, både vad gäller läsfrämjande som MIK-frågor. Det som nämns är (i fallande ordning från det som nämns flest gånger i svaren):

- Mediapoolen (både kompetensutveckling gällande MIK och Läsfrämjandefrågor) (8)
- VGR – Förvaltningen för kulturutveckling (6)
- Bok- och biblioteksmässan (5)
- BTJ:s förlagsdagar (4)
- Skolporten (3)
- Litteralund (2)

Övrigt som nämns:

- Kommunens egen kompetensutveckling för skolbibliotekspersonal
- Filmpedagogerna
- DIK
- Skolverket
- Internetkunskap med Ronny Andersson
- Distanskurser på högskolan
- Läslyftet
- Skolbibliotekskonferens genom GR
- Utbildningar arrangerade av kommunens folkbibliotek
- Fortbildningar riktade till lärare

Teman som nämns:

MIK, lässtrategier, mångspråk, NPF (Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar)

Eftersom det i undersökningen bara är en liten del som är skolbibliotekarier, så skulle det troligtvis blivit ett mer gediget underlag om frågorna endast gått direkt till skolbibliotekarierna, vilka verkar vara de som har bäst uppfattning om sina behov och vet vilken kompetensutveckling som är relevant för dem. Men listan på olika aktörer kan ändå ge en fingervisning om hur det ser ut.

Här är några exempel från de inkomna svaren:

”Jag får samma kompetensutveckling som folk/barnbibliotekarierna får, inte så mycket riktat till skolbibliotekarier”

”Under mitt första år som skolbibliotekarie har jag inte deltagit i någon kompetensutveckling”

Väldigt få skolor uppvisar en tydlighet kring kompetensutveckling såsom den här skolan:

”Vi har träffar tre tillfällen per termin. Teman utgår ifrån rubriker i biblioteksplanen kopplat till skolornas SKA-arbete och erfarenhetsutbyte i gruppen. Teman kan också vara Legimus (lägger stor vikt vid att de elever som behöver har tillgång till detta), källkritik, digitala system som Polyglutt, läslust med specialpedagogisk ingång, bokprat av barn- och ungdomsbibliotekarier från folkbiblioteket. Vi bjuder in personer med värdefulla kompetenser från förvaltningen, utifrån behov.”

Det finns troligen många skolbibliotekarier som kompetensutvecklas utan att det syns i den här undersökningen. Men av de svar som framkommit, syns att man ofta ser till att skaffa sig kompetensutveckling utifrån behov som uppkommer, eller utifrån vad som erbjuds.

Flera aktörer i regionen arrangerar relevant fortbildning. I de områden med skolbibliotekssamordnare och då kommunen ligger nära Göteborg eller Borås, märks att något fler deltar. Det handlar sannolikt om avstånd, men också om att Kommunalförbunden GR och Boråsregionen är aktiva i skolbiblioteksverksamheten.

Att vara ensam skolbibliotekarie i en liten kommun, utanför GR och Boråsregionen, gör det troligen svårare att delta i kompetensutveckling som är direkt riktad till skolbibliotekarier. Möjligen har införandet av digitala utbildningsinsatser förenklat detta under det senaste året, då de stora avstånden i regionen också försvårar något.

Nätverk för skolbibliotekarier och skollidare

Finns det ett skolbiblioteks nätverk för skolbibliotekarier i kommunen?

Finns det ett skolbiblioteks nätverk för skollidare?

Vilka övriga nätverk ingår skolbibliotekarierna i (internt och externt)?

Cirka en tredjedel av de som svarar anger att de inte känner till något om skolbibliotekariernas nätverk, dessa svar kommer då från chefer eller andra personer som inte själva jobbar som skolbibliotekarier. Några är mer insatta, inte minst skolbibliotekarierna själva. Precis som med kompetensutvecklingsmöjligheter varierar det nämnvärt vilka nätverksmöjligheter man har, beroende på var i regionen man är verksam.

En tredjedel av kommunerna anger att de har ett nätverk för skolbibliotekarier och skolbiblioteksansvariga, i någon mån och i någon form. Ytterligare några vill inte kalla det ett formaliserat nätverk, utan ”inofficiellt nätverkande” eller ”kontaktnät”. I flera kommuner finns endast ett par skolbibliotekarier och då har dessa i regel utbyte mellan varandra, några har sökt sig till kranskommuner och försöker nätverka där. Men i de allra flesta fall finns inget kommunalt nätverk för dem som jobbar i skolbiblioteken.

Men det finns andra typer av nätverk i flera exempel. I ett fall heter nätverket ”Skolbiblioteksteamet” och i det ingår skolbibliotekssamordnare, litteraturpedagog och bibliotekspedagog.

En annan kommun beskriver sitt nätverk så här:

”Vi har ett biblioteksråd, som träffas en gång per termin, där skolbiblioteksverksamheten utvärderas och vi fattar beslut om vidareutvecklingen. I biblioteksrådet ingår skolbibliotekarierna och kontaktpersoner från varje skola, en modersmåls lärare och representant från Kreativa lärrum. När vi vill få ut information till skolorna går vi via våra kontaktpersoner, men vi har också direktkontakt med övriga pedagoger på skolorna.”

I regionens största stad finns två interna nätverk för skolbibliotekarier, ett för de som är utbildade och ett för annan skolbibliotekspersonal. Detta beror på att dessa två grupper har olika behov, menar skolbiblioteksutvecklaren. Utöver dessa finns flertalet externa nätverk: *MIK-nätverket, Göteborgsregionens skolbiblioteksgrupp, Gymnasiebiblioteksnätverket i Göteborg, Expertnätverket för skolbibliotek, Mångspråksnätverket.*

Även mindre kommuner, men då det finns en skolbibliotekssamordnare, anger att de har nätverk för skolbibliotekspersonal, men man kan även ingå i grupper/nätverk som benämns exempelvis *Läsfrämjandegruppen, Barnkulturgruppen, Nätverk för personal som jobbar med språkutveckling.*

Det är dock oklart hur många skolbibliotekarier som ingår i dessa, men möjligheterna finns ju åtminstone i ett fåtal av kommunerna. Ett vanligt svar i mindre kommuner är att man ingår i samma nätverk som folkbibliotekspersonal (barn- och ungdomsbibliotekarier), skolans övriga personal eller inget alls.

Slutsatsen av detta är att det ofta är för lite personal i en kommun för att skapa nätverk, om det handlar om enbart skolbibliotekspersonal. Däremot finns ju möjlighet att inkludera skolbibliotekarier i andra nätverk, där skolbiblioteksfrågor kan föras in och som ligger nära andra frågor, som i exemplet med ett skriv- och läsnätverk.

Bristen på tillgång till nätverk minskar möjligheten till erfarenhetsutbyten och samverkan. I några delar av regionen finns dock andra nätverk som i någon del kan fylla dessa behov. Men det gäller långt ifrån alla kommuner och där är inte det kommunlokala perspektivet i fokus.

Vad gäller nätverk för skolbibliotekssamordnare, så ingår de också ibland i den här typen av nätverk med olika professioner. För de som är skolbibliotekssamordnare omnämns också *Nätverket för skolbibliotekssamordnare och skolbibliotekscentraler*, vilket är ett nationellt nätverk för de som jobbar strategiskt med skolbiblioteksfrågor.

Nätverk för skolledare är unikt för en enda kommun av de 44 svarande. Några menar dock att skolbiblioteksfrågor kan lyftas i befintliga rektorsgrupper.

En mindre kommun svarar så här:

”Vi har inget formellt nätverk för skolledarna, utan kontaktar dem när vi behöver stämna av något. Exempelvis beslutade rektorerna vilka av våra skolbiblioteksaktiviteter, som skulle vara obligatoriska för samtliga skolor.”

Fristående skolor

De frågor som skickades ut till kommunerna var inte möjliga att använda till de fristående skolorna, utan särskilt riktade frågor fick formuleras.

Frågor till fristående gymnasieskolor i VGR

1a	Vem ansvarar för skolbiblioteksfrågorna på er skola?
1b	Ingår skolbiblioteksfrågor i det systematiska kvalitetsarbetet?
1c	Har skolan en skolbiblioteksplan, verksamhetsplan eller liknande?
1d	Finns ett skolbibliotek på skolan (enligt Skolinspektionens krav*) <u>eller</u> finns det avtal mellan skolan och ett närliggande folkbibliotek?
	Om skolbiblioteket finns på den egna skolan:
2a	Hur organiseras skolbiblioteksverksamheten?
2b	Är skolbiblioteket bemannat av fackutbildad bibliotekarie? Av lärarbibliotekarie? Annan? Hur stora är tjänsterna i procent?
2c	Vilken slags kompetensutveckling och olika nätverk deltar skolbibliotekarier/skolbibliotekspersonal i idag?
	Om skolan har slutit avtal med ett närliggande folkbibliotek:
2d	Vilka tjänster ingår i avtalet med folkbiblioteket?
2e	Är ni nöjda med den här lösningen?
3	Har ni andra lösningar som används för skolbiblioteksverksamheten och bibliotekstjänster får ni gärna berätta om dem här. Kan t.ex. handla om läsappar för e-böcker eller annat stöd för elever och lärare i undervisningen.

*definition av skolbibliotek enligt Skolinspektionens krav är idag:

1. Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna.
2. Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.
3. Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

Kontaktmejl till alla skolor hämtades in via Skolverket och ett mejlutskick gjordes till 106 fristående grundskolor samt 71 fristående gymnasieskolor.

Av de 106 grundskolorna svarade 19. Av de 71 gymnasieskolorna svarade 7. Det ska noteras att inga påminnelser skickades ut till de fristående skolorna, då en prioritering gjordes till fördel för de kommunala skolorna. Sammantaget blev det därmed ett mycket litet underlag att gå vidare med och som i kartläggningen inte går att dra några större slutsatser av. Bara genom den låga svarsfrekvensen kan man tolka in att skolbiblioteksverksamheten i fristående skolor generellt sett är bristfällig. I underlaget framkommer det att skolbiblioteksverksamheten i många fall inte existerar alls men det finns också exempel på när den är ambitiös.

Att skolbiblioteksverksamheten skiljer sig åt mellan kommunala och fristående skolor visar

sig i Skolverkets rapport Attityder till skolan (2018) där det framkommer att elever i fristående skolor är betydligt mindre nöjda med skolbiblioteket än elever i kommunala skolor. Det samma gäller lärarna.

I skolbiblioteksutredningen föreslås att kommunen ska dela ut bidrag för skolbiblioteksplaneringen till de fristående skolorna, i samma omfattning som de kommunala. Dessutom ska skolbibliotek ingå i den granskning som görs av Skolinspektionen inför uppstarten av en ny fristående skola.

Skolbiblioteksutredningen föreslår vidare att varje skolhuvudman ska anta skolbiblioteksplaner för sin skolbiblioteksverksamhet. I dag har bara kommuner och regioner krav på sådana planer. Det innebär att samma krav ställs på offentliga och enskilda huvudmän. Idag gäller exempelvis samma regler om *tillgång* till skolbibliotek för både offentliga och fristående skolor och därför anses det även lämpligt att samma regler ska gälla även för biblioteksplaner.

Därmed kan det konstateras att förändringarna efter att lagförslagen har godkänts innebär stora förändringar för många av de enskilda skolorna, gällande skolbiblioteksverksamheten, inte minst i VGR.

Bilaga 2 - Sammanställning av skolbiblioteksverksamheten i några regionala biblioteksplaner

<p>Västra Götalandsregionen</p>	<p><i>Under planperioden arbetar förvaltningen för ökad samverkan, fler gemensamma mötesplatser och nya möjligheter för erfarenhetsutbyte mellan olika bibliotekstyper såsom folkbibliotek, skolbibliotek, sjukhusbibliotek och forskningsbibliotek.</i></p> <p>Den regionala biblioteksverksamheten arbetar i nära dialog med kommunernas företrädare för att kunna stödja biblioteken utifrån lokala utvecklingsbehov. Fortbildning och kompetensutveckling är en del av verksamheten, stöd och förmedling en annan och verksamhets- och metodutveckling en tredje. (s.6)</p> <p>Huvudman för skolbiblioteken är densamma som för skolan vilket i de flesta fall betyder kommunerna, men också regionen, staten eller enskilda huvudmän kan ansvara för skolbibliotek. Den regionala biblioteksverksamheten, sjukhusbiblioteken, de regionala folkhögskolornas bibliotek och naturbruksgymnasiernas bibliotek har regionen som huvudman. (s. 16)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ökad samverkan - Fler gemensamma mötesplatser - Nya möjligheter för erfarenhetsutbyte mellan bibliotekstyper - Nära dialog med kommuner om lokala utvecklingsbehov gällande fortbildning, kompetensutveckling, stöd, förmedling, verksamhets- och metodutveckling.
<p>Östergötland</p>	<p>I Östergötlands regionala biblioteksplan finns ett helt avsnitt som beskriver skolbiblioteken och regionens roll.</p>	<p>Länk</p>

	<p><i>Regionbibliotek Östergötland har en stöttande roll för att främja skolbiblioteksutvecklingen i Östergötland.</i></p> <p><i>Regionbiblioteket arbetar med kompetenshöjande insatser för skolbibliotekspersonal och finns som praktiskt stöd till berörda för skolbibliotek som t ex skolledare och skolbibliotekssamordnare.</i></p> <p><i>När det gäller system/katalog och som stöd för verksamhetsutveckling arbetar Regionbiblioteket via befintliga nätverk. Regionbibliotek Östergötland bevakar även frågor kring andra möjliga samordningar som kan bli aktuella.</i></p> <p><i>Regionbibliotek Östergötland vill främja skolbiblioteksutveckling för att säkerställa tillgång och kvalitet på skolbibliotek för alla elever genom att</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• Erbjuder kompetensutveckling för skolbibliotekspersonal inom medie- och informationskompetens och språkutveckling</i> <i>• Stödja utveckling av såväl skolbibliotekspersonalen som skolbibliotekets pedagogiska och läsfrämjande roll</i> <i>• Fortsätta arbetet med att stödja skolbiblioteksutveckling i kommunerna samt samordna nätverk som t ex strategiska skolbiblioteksgruppen och gymnasienätverket</i> 	
Gotland	<p>Gotland är både en kommun och en region. Så i Gotlands regionala biblioteksplan har Skolbibliotek ett eget avsnitt, med tydlighet kring hur skolbibliotek ska vara utformade och fungera. Under rubriken <i>Skolbibliotekssamordning</i> står följande:</p> <p><i>Inom kvalitet & Utvecklingsavdelningen finns funktion som skall arbeta med nätverkande och kompetensutvecklingsfrågor för lärarbibliotekarier. Funktionen skall utgöra en länk mellan folkbibliotek och skolbibliotek för att utveckla verksamheten.</i></p>	Länk
Skåne	<p>I Skånes regionala biblioteksplan nämns skolbiblioteken som en del av det regionala biblioteksrådet där många olika bibliotekstyper möts. Skolbiblioteken nämns också när det kommer till samarbeten för att utveckla och testa metoder.</p>	Länk
Halland	<p><i>Om skolbibliotek i Hallands Kulturstrategi och Kulturplan 2021 – 2024, s 30 – 32.</i></p> <p><i>Förbättra förståelsen för skolbiblioteksuppdragets</i></p>	Länk

	<p>betydelse för elever att nå sitt bästa resultat Tillgången till skolbibliotek är inte likvärdig och dess pedagogiska roll är inte inskriven i skollagen. Därför behövs ett fortsatt arbete för att lyfta fördelarna med ett i undervisningen integrerat skolbibliotek, där skolbibliotekariens kompetens tas till vara. Allt i syfte att underlätta för eleverna att nå bästa resultat.</p>	
Örebro	<p>Den regionala biblioteksverksamheten ska verka för att: 7. verka för att samtliga kommuner i Örebro län ska ha aktuella och formellt antagna biblioteksplaner. - Antalet kommunala biblioteksplaner som beskriver skolelevers tillgång till skolbibliotek.</p>	Länk
Västerbotten	<p>-Öka samverkan mellan biblioteksverksamheter</p> <p>5.7. Starkare skolbibliotek</p> <p>Utvecklingsområde 7: Undersöka möjligheten att tillsammans med kommunerna stärka skolbiblioteken</p> <p>I skollagen (2010:800) finns fastslaget att elever i alla skolformer ska ha tillgång till skolbibliotek. Ansvaret för detta ligger hos huvudmannen; kommunala och fristående, och rektor vid respektive skolenhet ansvarar för att leda och fördela arbetet samt särskilt verka för att utbildningen utvecklas. Sedan 2018 stärktes skrivningarna i skollagen gällande digital kompetens. Skolbibliotekens verksamhet ska liksom allt annat i skolan stötta och bidra till elevernas måluppfyllelse, i nära samverkan med pedagogerna. Rätt använt är skolbibliotek en integrerad del av skolans verksamhet med stora möjligheter att stärka elevernas utveckling inom språk, läsning, litteratur och digital kompetens. Ansvaret för skolbiblioteket och dess verksamhet ligger inte på den enskilda bibliotekarien utan på huvudman och rektor.</p> <p>Skolbiblioteken i Västerbotten behöver synliggöras och dess verksamhet behöver stärkas för att uppfylla skollagens krav. Många kommuner har redan stora utmaningar inom skolans område både gällande knappa ekonomiska resurser och svårigheter att rekrytera lärare och skolläda. Skolbiblioteken blir ofta lågt prioriterade och i den mån de finns har de inte alltid biblioteksutbildad personal. Regionbiblioteket vill hitta samarbetsformer med kommunerna som kan gynna skolbibliotekens verksamhet och i förlängningen bidra till en ökad måluppfyllelse för skolans elever.</p> <p>Regionbibliotek Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skapa dialog mellan region och kommun gällande skolbibliotekens roll för måluppfyllelse • Följa regeringens utredning för en mer likvärdig tillgång till skolbibliotek • Inkludera barn och unga för att utgå ifrån målgruppens perspektiv 	<p>Länk Plan för 2021-24</p>

Bilaga 3 - Regional skolbiblioteksverksamhet i andra regioner

Vid en genomgång av alla 21 regionala biblioteksplaner är det tydligt att de allra flesta inte ger något formaliserat stöd åt skolbibliotek, med några undantag. En sammanställning av detta ges i bilaga 3.

Trots att det inte finns något formaliserat uppdrag gentemot skolbibliotek är det ändå några regioner som stöder skolbiblioteken på olika sätt och i olika omfattning. Bland dem kan nämnas Stockholm, Uppsala, Gotland, Jönköping, Blekinge och Kronoberg.

I den här undersökningen undersöks särskilt arbetssätten i två regioner - Halland och Östergötland. Där har konsulenterna/utvecklingsledarna i uppdrag att på en del av sin tjänst arbeta med skolbiblioteksutveckling.

Region Halland

Region Halland har ca 340 000 invånare och 6 kommuner.

I Region Halland arbetar två regionala konsulenter med skolbiblioteksområdet som en liten del i sina tjänster. Det är svårt att uppskatta hur mycket arbetstid det upptar menar de. Uppdraget är formulerat i Hallands kulturstrategi och kulturplan 2021–2024¹⁸.

Ur planen:

Den regionala biblioteksverksamheten ska stärka folkbibliotekens och skolbibliotekens utveckling i alla kommuner i Halland. Detta sker genom att främja samverkan, ge fortbildningar, stödja projekt, driva metodutveckling samt genom omvärldsbevakning. En viktig påverkansroll är att tillsammans med andra regioner, kommuner och nationella institutioner utforma den nationella biblioteksverksamheten.

Förbättra förståelsen för skolbiblioteksuppdragets betydelse för elever att nå sitt bästa resultat. Tillgången till skolbibliotek är inte likvärdig och dess pedagogiska roll är inte inskriven i skollagen. Därför behövs ett fortsatt arbete för att lyfta fördelarna med ett i undervisningen integrerat skolbibliotek, där skolbibliotekariens kompetens tas tillvara. Allt i syfte att underlätta för eleverna att nå bästa resultat.

Detta vill Region Halland: förbättra förståelsen för skolbiblioteksuppdragets betydelse för elever att nå sitt bästa resultat.

I region Halland gjordes en omfattande undersökning år 2020 som resulterade i rapporten *Lånestationsträsket och omöjlighetsverksamheten – en rapport om situationen vid skolbibliotek på grundskolor i Halland*¹⁹. Rapportens syfte har varit att sprida kunskap om skolbibliotek och vara ett diskussionsunderlag. Biblioteksutvecklarna i Region Halland har haft rapporten som stöd i olika sammanhang då de talat om skolbiblioteksverksamhet.

I deras uppdrag har de haft kontakt med skolbibliotekarier från både grundskolor och gymnasieskolor, som bjudits in till kunskapsdagar och fortbildningar. Idag brukar

¹⁸ <https://www.regionhalland.se/kultur/kulturutveckling/kulturplan/>

¹⁹ Osmani, F. (2020). Lånestationsträsket och omöjlighetsverksamheten - En rapport om situationen vid skolbibliotek på grundskolor i Halland. Region Halland.

folkbibliotekets nätverk med personal som arbetar med unga ibland sammanförs med gymnasiebibliotekariénätverket, vid vissa utbildningar och nätverksmöten. Utifrån förslagen i SOU 2021:3 kommer de att tillsammans med skolbibliotekarierna se över strukturen för hur kontaktvägar och nätverk kan bildas.

Vid några tillfällen har biblioteksutvecklarna varit stöd och bollplank åt tjänstemän som planerar och bygger upp skolbiblioteksverksamhet i sina respektive kommuner. Efter förfrågan från halländska rektorer, och med inspiration från Region Östergötland, kommer de eventuellt att erbjuda rektorssamtal.

Det finns en uppfattning hos biblioteksutvecklarna i region Halland att regionbiblioteken behöver hitta strukturer, modeller och rutiner för att kunna arbeta med skolbiblioteksfrågan på bästa sätt. Det kommer behövas samtal och diskussioner. Att någon i den regionala biblioteksverksamheten har en hel tjänst, alternativt uppdelad på två personer, är nödvändigt för att kunna fokusera på frågorna och få ett djupt engagemang. Att vara två som delar, så som i Halland, anses värdefullt, eftersom man då är två som är insatta i samma område.

”Jag tycker att det är en viktig roll att ha på ett regionbibliotek, bl.a. för övergång/samordning/naturliga kontaktytor mellan skol- och folkbibliotek samt mellan skolbibliotek och kultur som finns och erbjuds under barns och ungas fritid. I samtal med halländska skolbibliotekarier uppfattar jag även en önskan om att regionbiblioteket ska arbeta för jämlikhet i regionen, dvs strategiskt.”

Region Östergötland

Region Östergötland har ca 470 000 invånare och 13 kommuner.

Region Östergötland stödjer sedan ett tiotal år kommunerna i skolbiblioteksfrågor. Man har en ”Utvecklingsledare för digital kompetens och skolbibliotek”, som uppskattar att 30–40% av uppdraget handlar om skolbiblioteksutveckling. På regionens webbplats finns en särskild sida om skolbiblioteksfrågor²⁰.

2015 skrevs rapporten *Skolbiblioteken i Östergötland – en förstudie*²¹ om hur det stod till med skolbiblioteken i regionen, som ett underlag för vidare utveckling av skolbiblioteken. Rapporten innehåller en sammanfattande bedömning, styrdokument, analys om tidsåtgång, kostnader samt förslag på åtgärder. I rapporten konstateras en stor ojämlikhet mellan kommuner och skolor och att den nya skollagen från 2011 och Skolinspektionens utvidgade granskningsuppdrag därtills inte haft någon effekt. Utredaren konstaterar vidare att det krävs nationella och kommunala insatser för att en generell förändring ska kunna ske. Kommunerna behöver ta ett helhetsgrepp över sin skolbiblioteksverksamhet, även om det är rektorernas ansvar att se till att det blir verksamhet på respektive skola.

Utredaren menar att den stora förändring som krävs för att höja skolbiblioteksstandarden framför allt ska vara en stegvis, strategisk process och att vissa regionala punktinsatser kan vara motiverade. Dessa insatser ska dock göras i nära samverkan med kommunernas utbildningsförvaltningar, för att få in både biblioteks- och pedagogisk kompetens.

²⁰ <https://regionbibliotekostergotland.se/verksamhet/skolbibliotek/>

²¹ Thomas, B. (2015). Skolbiblioteken i Östergötland – en förstudie. Regionbibliotek Östergötland.

Insatserna ska inte ersätta kommunala satsningar utan vara steg ett i ett långsiktigt utvecklingsarbete. Följande områden föreslås vara insatser från regionbiblioteket:

- Ett regionalt utbildningsprogram skräddarsys för de olika behov som finns hos skolbibliotekspersonal. Från introduktion till fördjupad utbildning, inklusive studiebesök.
- Regionbiblioteket i samarbete med Linköpings universitet utarbetar ett förslag till ett permanent, men föränderligt utbildningsprogram för skolbibliotekarier.
- Regionbiblioteket tar initiativ till ett lokalupprustningsprogram, för att hitta lämpliga lösningar för utveckling av skolbibliotekslokalen.
- Regionbiblioteket inrättar en särskild grupp med uppdrag att utforma det framtida digitala skolbiblioteket.
- Regionbiblioteket utarbetar förslag till lösningar anpassade till små skolenheter

I Region Östergötlands biblioteksplan 2020 – 2023 har skolbiblioteksfrågorna en framträdande roll, till skillnad från i de flesta andra regionala skolbiblioteksplaner.

Ur region Östergötlands regionala biblioteksplan:

Regionbibliotek Östergötland har en stöttande roll för att främja skolbiblioteksutvecklingen i Östergötland. Regionbiblioteket arbetar med kompetenshöjande insatser för skolbibliotekspersonal och finns som praktiskt stöd till berörda för skolbibliotek som t ex skolledare och skolbibliotekssamordnare. När det gäller system/katalog och som stöd för verksamhetsutveckling arbetar Regionbiblioteket via befintliga nätverk. Regionbibliotek Östergötland bevakar även frågor kring andra möjliga samordningar som kan bli aktuella.

Regionbibliotek Östergötland vill främja skolbiblioteksutveckling för att säkerställa tillgång och kvalitet på skolbibliotek för alla elever genom att:

- Erbjuder kompetensutveckling för skolbibliotekspersonal inom medie- och informationskompetens och språkutveckling
- Stödja utveckling av såväl skolbibliotekspersonalen som skolbibliotekets pedagogiska och läsfrämjande roll
- Fortsätta arbetet med att stödja skolbiblioteksutveckling i kommunerna samt samordna nätverk som t ex strategiska skolbiblioteksgruppen och gymnasienätverket

Med skolbiblioteksrapporten från 2015 samt den regionala biblioteksplanen skapar regionbiblioteket skolbiblioteksutveckling på olika sätt. Utvecklingsledaren leder en rad olika nätverk. Det finns ett nätverk för grundskolebiblioteken, *Skolbibmeet*, och ett för gymnasiebiblioteken samt en strategisk skolbiblioteksgrupp för utvecklingsfrågor för skolbibliotek i samarbete med Regionbiblioteket. Den strategiska skolbiblioteksgruppen för bibliotekssamordnare ses ca 4–5 ggr/termin. Den strategiska gruppen fungerar exempelvis för att sondera terrängen och samla in ämnen för kompetensutveckling, t.ex. hur skolbiblioteket kan implementeras i det systematiska kvalitetsarbetet. Utvecklingsledaren administrerar även en Facebookgrupp för skolbibliotekspersonal i Östergötland.

Varje termin anordnas 1-2 fortbildningsdagar för skolbibliotekarier, senaste året i digital form, vilket har fungerat bra. Det digitala har öppnat upp för möjligheter att nå fler. Att nå ut till alla är en utmaning, men från de två stora städerna går det att få mejlinglistor och i kommuner med skolbibliotekssamordnare går det lätt.

Man ger även möjligheten till stöd åt kommuner som är i startgroparna att starta upp en skolbiblioteksverksamhet. Stödet har handlat om att ge kunskap i vad ett skolbibliotek är och hur man kan jobba med en hållbar skolbiblioteksverksamhet.

Under våren 2021 har det arrangerats rektorssamtal om skolbibliotek för rektorer. Rektorer på alla skolor, även de fristående, bjöds in till fortbildning och samtal om skolbiblioteksutveckling.

Inbjudan med innehåll till rektorssamtal:

*Regionbibliotek Östergötland bjuder in dig som är rektor till en träff där du kan samtala med andra rektorer om hur du kan bygga upp en hållbar skolbiblioteksverksamhet utifrån din skolas förutsättningar. Syftet med samtalen är att du som rektor ska få möjlighet att fördjupa dina kunskaper om skolbiblioteket och hur man bygger en hållbar skolbiblioteksverksamhet. Tema för denna träff: Hur integrerar jag skolbiblioteket i övrig pedagogisk verksamhet på skolan? Gäst: Cecilia Persson, Arenaskolan Linköping
Moderator: Maria Schedvin, skolbiblioteksutvecklare Malmö stad Datum: 14 april 2021*

Samma arrangemang erbjuds två gånger, så att fler ska kunna delta genom att ha möjlighet att välja tid. Man planerar ett antal olika samtal under kommande månader och håller det till en timma långt.

Utvecklingsledaren ser svårigheter med det nya ansvar som kan komma med förslaget i den nationella skolbiblioteksutredningen. Hindret är att det inte skjuts till särskilt mycket pengar. Om regionerna ska prioritera insatser så menar hen att:

”Vi kan arbeta med att stärka skolbibliotekarierna, men det är väldigt viktigt att jobba mer aktivt mot skolledarna. När de förstår vad skolbiblioteket är eller kan vara, så kan också förändring ske. Där har regionerna en roll att spela.”

2021-06-10

Rapportförfattare: Bodil Alvarsdotter

Diarienummer: KU 2021-00861

Kontaktperson: Jenny Berner